

РАДА ЄВРОПИ

СРТ/Inf (2002) 23
неофіційний переклад

**ДОПОВІДЬ УРЯДУ УКРАЇНИ
ЗА НАСЛІДКАМИ ВІЗИТУ ДО УКРАЇНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
КОМІТЕТУ ПО ЗАПОБІГАННЮ ТОРТУРАМ ТА НЕЛЮДСЬКОМУ,
АБО ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ ЧИ
ПОКАРАННЮ
(СРТ)**

10 - 26 ВЕРЕСНЯ 2000

Прийнята 9 березня 2001 року

Страсбург, 09.10.2002

ЗМІСТ

Копія листа, що передає доповідь ЄКПТ.....	4
I. ВСТУП.....	5
A. Дати візиту та склад делегації.....	5
B. Установи, що були відвідані.....	6
B. Консультації, що були надані делегацією.....	7
Г. Співробітництво між ЄКПТ та українською владою.....	8
Д. Негайні зауваження згідно зі статтею 8, параграфу 5 Конвенції..	10
II. ФАКТИ, ВИЯВЛЕНІ ПІД ЧАС ВІЗИТУ, ТА ЗАПРОПОНОВАНІ ДІЇ	11
A. Установи міліції.....	11
1. Попередні зауваження.....	11
2. Тортури та інші форми поганого поводження	12
3. Гарантії проти поганого поводження з особами позбавлених волі..	16
а. інформація про позбавлення волі.....	17
б. доступ до адвоката.....	17
в. доступ до лікаря	18
г. інформація про права	18
д. проведення інтерв'ю	18
є. реєстрація затриманих	18
4. Умови тримання.....	19
а. районні відділення МВС	19
б. ізолятори тимчасового тримання (ІТТ).....	21
B. Установи Державного департаменту з питань виконання покарань	
1. Попередні зауваження.....	25
2. Погане поводження	26
3. Довічно засуджені	27
4. Засуджені, що знаходяться на спеціальному режимі.....	32
5. Умови тримання спецконтингенту	33
а. візит до колонії № 85	33

б.	установи, що відвідані вперше	34
і.	Сімферопольське СІЗО № 15	34
іі.	Єнакієвська колонія № 52.....	36
6.	Служби охорони здоров'я.....	39
а.	вступ.....	39
б.	персонал та умови	40
в.	медичний огляд при прийомі	42
г.	туберкульоз	42
7.	Інші питання	43
а.	персонал установ	43
б.	дисципліна та ШІЗО	43
в.	контакт із зовнішнім світом	45
г.	скарги та процедура перевірок	46
д.	стабільність тримання ув'язнених	47
є.	транзит та транспортування засуджених	47
В.	Психіатричні заклади	49
1.	Попередні зауваження	49
2.	Погане поводження	50
3.	Електрошокова терапія (ЕШТ)	50
4.	Ресурси персоналу	51
5.	Житлові умови пацієнтів	51
6.	Лікування	53
7.	Засоби приборкання	53
8.	Гарантії у контексті примусового поміщення	54
Г.	Військові гауптвахти	55
<u>ДОДАТОК II:</u>	Список національних влад, інших інстанцій та неурядових організацій, що зустрічалися з ЄКПТ.....	58

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОМІТЕТ ПО ЗАПОБІГАННЮ ТОРТУРАМ ТА
НЕЛЮДСЬКОМУ АБО ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ,
ПОВОДЖЕННЮ ЧИ ПОКАРАННЮ

Президент

Страсбург, 17 квітня 2001

Шановний пане Штанько,

На виконання статті 10, параграфу 1 Європейської Конвенції по запобіганню тортурам та нелюдському, або такому, що принижує гідність поведженню чи покаранню маю честь надати доповідь Уряду України, що підготовлена Європейським Комітетом по запобіганню тортурам та нелюдському, або такому, що принижує гідність поведженню чи покаранню (ЄКПТ) за наслідками його візиту до України з 10 по 26 вересня 2000 року. Доповідь була прийнята ЄКПТ на його 44 засіданні, що відбулося 6-9 березня 2001 року.

Зосереджу Вашу увагу, зокрема, на параграфі 192 цієї доповіді, де ЄКПТ просить представників української влади надати протягом шести місяців відповідь, що містить заходи вжиті по опрацюванню доповіді. ЄКПТ також просить, щоб українська відповідь супроводжувалась англійським чи французьким перекладом. Було б також бажано отримати копію відповіді у комп'ютерному варіанті.

Якщо у Вас виникнуть будь-які питання стосовно доповіді ЄКПТ чи подальшої процедури, я буду у Вашому розпорядженні.

Наприкінці, я була б вдячна, якщо Ви повідомите мене про отримання цього листа.

З повагою,

Сільвія Касале

Копії: Пану Олександрю Чалому
Надзвичайному та повноважному послу, постійному представнику
України у Раді Європи

тел. + 33 3 88 41 20 00

факс + 33 3 88 41 27 72

I. ВСТУП

A. Дати візиту та склад делегації

1. На виконання статті 7 Європейської Конвенції по запобіганню тортур, або нелюдському чи такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню (далі - Конвенція) делегація ЄКПТ здійснила візит до України з 10 по 26 вересня 2000 року.

Цей візит був частиною програми періодичних візитів Комітету на 2000 рік. Це був третій візит до України, попередні мали місце у 1998 та 1999 роках.

2. Візит був здійснений наступними членами ЄКПТ:

- Сільвія Касале, Президент ЄКПТ та глава делегації
- Адам Лаптас
- Джон Олден
- Вероніка Піменов
- Оле Ведель Расмусен
- П'єр Шміт
- Давор Стрінович

Їм допомагали:

- Клайв Меу (консультант судової психіатрії, центру психічного здоров'я, Оксфорд, Об'єднане Королівство) (експерт)
- Олександр Гулідов (перекладач)
- Вадим Кастеллі (перекладач)
- Борис Ковальчук (перекладач)
- Вікентій Шиманський (перекладач)
- Лариса Сич (перекладач)

та супроводжували наступні члени Секретаріату ЄКПТ:

- Женев'єва Майєр, заступник виконавчого секретаря
- Хью Четвінд.

Б. Установи, що були відвідані

3. Делегація відвідала наступні місця:

Установи міліції

Донецьк

- Ізолятор тимчасового тримання (ІТТ)
- Куйбишевський та Ленінський районні відділи внутрішніх справ

Київ

- Ізолятор тимчасового тримання (ІТТ)
- Залізничний районний відділ внутрішніх справ

Вінниця

- Ізолятор тимчасового тримання (ІТТ) у м. Літин
- Старинський районний відділ внутрішніх справ, Вінниця

Автономна республіка Крим

- Бахчисарай
 - Ізолятор тимчасового тримання (ІТТ)
- Інкерман
 - Міське управління внутрішніх справ
- Севастополь
 - Ізолятор тимчасового тримання (ІТТ)
 - Гагарінський та Ленінський районні відділи внутрішніх справ

- Сімферополь
 - Ізолятор тимчасового тримання (ІТТ)
 - Київський районний відділ внутрішніх справ

Тюрми

- Бучанська виправна колонія № 85
- Донецький СІЗО № 5 (відділення для довічно ув'язнених)
- Єнакієвська виправна колонія № 52, Донецька область
- Сімферопольський СІЗО № 15
- Вінницька тюрма № 176

Психіатричні установи

- Вінницька психіатрична лікарня № 2
- Сімферопольська психіатрична лікарня № 1 Автономної республіки Крим

Військові гауптвахти

- Військове командування Севастопольського гарнізону
- Сімферопольська гарнізонна гауптвахта

В. Консультації отримані делегацією

4. Делегація отримала консультації від представників національної влади та неурядових організацій, а також від інших осіб, які мали справу з делегацією ЄКПТ. Крім цього, відбулися чисельні зустрічі з керівним складом відвіданих установ та закладів.

Список національних влад, інших інстанцій та неурядових організацій, з якими зустрічалася делегація, у додатку II цієї доповіді.

Г. Співробітництво між ЄКПТ та українською владою

5. Як було під час двох попередніх візитів до України, зустрічі делегації ЄКПТ з представниками державної влади на початку та наприкінці візиту відбулися у дусі тісної співпраці.

6. Делегацію приймали перший заступник міністра закордонних справ пан Олександр Чалий, заступник міністра внутрішніх справ пан Петро Коляда, заступник міністра охорони здоров'я пан Анатолій Картиш та начальник департаменту військ та режиму генерального штабу Збройних Сил генерал-майор Усман Уразов. Делегація також зустрічалася з іншими старшими посадовими особами з різних міністерств. Також відбулися переговори з панамі Іваном Штанько та Олександром Пташинським, відповідно головою та першим заступником голови Держдепартаменту України з питань виконання покарань, Володимиром Пристайко, начальником слідчого управління СБУ та генералом-майором Володимиром Дордюком, заступником голови Державного комітету України з питань охорони державного кордону.

Потім, впродовж візиту делегація мала зустрічі з іншими представниками влади, включаючи заступника Генерального прокурора пана Валерія Радзьоуху та Уповноваженого Верховної Ради з прав людини пані Ніну Карпачову.

7. З одним виключенням, делегація отримувала задовільний прийом та швидкий доступ до відвідуваних установ, включаючи місця, що не були вказані Комітетом для відвідування.

Виключення становить відмова у доступі більш ніж на одну годину до Севастопольського ізолятора тимчасового тримання (ІТТ) 20 вересня 2000 року. ЄКПТ бажає наголосити, що відповідно до статті 8 Конвенції Комітет має необмежене право доступу у будь-який час до будь-якого місця позбавлення волі. **Це вселяє довіру, що українська влада зробить відповідні кроки у напрямку забезпечення того, щоб вказане право Комітету було чітко роз'яснено всім відповідальним особам.**

8. Далі, ЄКПТ хотів би звернутися до одного особливого випадку, що піднімає важливі питання співпраці. Справа стосується відмови Управління СБУ у м. Севастополь викрити місце, де трималося двоє їх ув'язнених.

22 вересня, під час відвідування Севастопольського ІТТ, делегація Комітету узнала, що двоє ув'язнених трималися у військовому гарнізоні Севастополя. Начальник Севастопольського управління СБУ впевнив Президента ЄКПТ, що їй покажуть цих осіб. Замість цього ув'язнені були переведені до ІТТ. Після цього посадові особи СБУ не тільки відмовили викрити точне місце тримання цих осіб, але й спробували скрити всі документи відносно їх переведення з ІТТ.

26 вересня 2000 року ЄКПТ отримав листа від заступника голови СБУ пана Вандіна з поясненням, що існує спеціальна двостороння угода з Російською Федерацією, що дозволяє тримати українських громадян у військових гарнізонних гауптвахтах Чорноморського флоту Росії у Криму. Поки надавалися ці роз'яснення, відмова викрити це місце тримання ув'язнених склала серйозне порушення статей 2, 3 і 8 Конвенції.

Більш того, роз'яснення не досягли основного інтересу Комітету. Делегація отримала детальну інформацію про те, що інші українські громадяни трималися на гауптвахтах Чорноморського флоту Російської Федерації у різні періоди протягом попередніх півтора року, зокрема, у січні та лютому 1999. Під час тримання на гауптвахті їм відмовляли у зустрічах з рідними та адвокатом.

9. Комітет хотів би отримати чітку інформацію стосовно критеріїв для переведення ув'язненого-громадянина України до військової гауптвахти Чорноморського флоту Росії. А також про вжиті заходи для забезпечення у майбутньому гарантованого негайного доступу делегацій ЄКПТ до будь-якої особи позбавленої волі рішенням української влади.

У подальшому, Комітет хотів б отримати детальну інформацію про наглядову роль Генеральної прокуратури України чи інших незалежних органів у забезпеченні відповідності українським правовим нормам умов тримання на військовій гауптвахті Чорноморського флоту Росії та виконання основних прав (наприклад, побачення з рідними та адвокатом).

10. Загалом, делегація ЄКПТ мала чітке враження, що багато ув'язнених, як у ІТТ так і у пенітенціарних установах, боялися розмовляти з членами делегації, або бути оглянутими її медичними представниками, із-за впливу таких дій на подальше їх тримання. Це було зокрема очевидно у Єнакієвській колонії № 52. Пізніше делегація отримала вірогідні докази того, що напередодні її візиту регіональна адміністрація та персонал надавали ув'язненим усні попередження.

ЄКПТ рекомендує українській владі забезпечити, щоб старше керівництво та персонал відмовилися від надання загроз ув'язненим перед візитом делегації Комітету. Така акція тільки підірве співробітництво та довіру, що поступово встановилася між ЄКПТ та українською владою.

11. Єдиними офіцерами зв'язку, з якими могла контактувати делегація у разі необхідної допомоги під час візиту, були офіцери Департаменту з питань виконання покарань. Незважаючи на їх зусилля, вони не завжди мали необхідні повноваження по відношенню до працівників інших міністерств.

ЄКПТ хоче підняти важливість держав - сторін Конвенції у призначенні офіцерів зв'язку, які мали б повноваження швидко та ефективно реагувати у будь-який час.

12. Що стосується співпраці у напрямку покращання ситуації у світлі рекомендацій ЄКПТ, Комітет зіткнувся з відсутністю прогресу у багатьох сферах. Багато рекомендацій цієї доповіді є повторенням попередніх доповідей. Це стосується, наприклад, рекомендацій по запобіганню поганого поведіння з особами позбавленими волі, а також переповнення як в установах міліції так і в пенітенціарних установах. Як вже вказувалося у параграфі 11 доповіді 1998 року, ряд рекомендацій не потребує значних фінансових затрат і могли б бути виконані негайно.

ЄКПТ має наголосити, що якщо не буде зроблено дійсних зусиль щодо покращання ситуації, Комітет буде вимушений розглянути цю справу, прибігаючи до Статті 10, параграфу 2 Конвенції¹.

Д. Негайні зауваження згідно зі статтею 8, параграфу 5 Конвенції

13. Наприкінці візиту делегація зробила два негайних зауваження на виконання статті 8, параграфу 5 Конвенції.

Перше стосувалося умов тримання в ІТТ. Делегація потребувала від української влади забезпечити, щоб всі особи, які трималися в ІТТ, мали матраци та ковдри на ніч; щоб їм гарантувалася щодня година прогулянки на свіжому повітрі, достатній доступ свіжого повітря та денного світла (зняти жалюзі). Делегація також вимагала, щоб ні одна особа не залишалася затриманою в ІТТ більше встановленого періоду 10 днів.

14. Друге негайне зауваження стосувалося умов тримання довічно ув'язнених. Делегація потребувала, що українська влада негайно гарантувала цій категорії ув'язнених не менш ніж годину занять фізичними вправами щоденно, зняття заборони на побачення з рідними та обмежень на листування, збільшення кількості та частоти отримання посилок, особливо продовольчих.

15. Вищезгадані негайні зауваження були пізніше підтверджені листом Президента ЄКПТ від 16 жовтня 2000 року, в якому українська влада мала надати відповідь протягом трьох місяців про вжиті заходи.

Листом від 13 лютого 2001 року українська влада поінформувала ЄКПТ про вжиті заходи. Ці заходи будуть розглянуті детально далі у доповіді.

¹ Ст.10. параграф 2 читається: “Якщо сторона не виконує умови співпраці, або відмовляється покращати ситуацію у світлі рекомендацій Комітету, Комітет може більшістю членів (дві треті) вирішити, після висловлення стороною своєї точки зору, зробити публічну заяву з цього приводу.”

II. ФАКТИ, ВИЯВЛЕНІ ПІД ЧАС ВІЗИТУ ТА ЗАПРОПОНОВАНІ ДІЇ

A. Установи міліції

1. Попередні зауваження

16. Правова та адміністративна рамки, що регулюють позбавлення волі установами міліції, залишаються здебільшого незмінними з 1998 року. Проект Закону, розроблений для приведення Кримінально-процесуального кодексу у відповідність до норм Конституції України, залишається на розгляді у Верховній Раді (Парламенті).

17. У доповіді за наслідками свого візиту у 1998 році (згідно з документом СРТ/Inf (2002) 19, параграф 17) ЄКПТ рекомендує українській владі переглянути законодавство та практику у світлі Рекомендації № R (80) 11 Комітету Міністрів Ради Європи стосовно досудового ув'язнення. Згідно з цим текстом, "...жодна особа, яка звинувачується у скоєні злочину, не може бути поміщена до установи попереднього ув'язнення, якщо цього не потребують обставини. Попереднє ув'язнення повинно розглядатися як виключна міра...". Ця рекомендація залишається бути виконаною. Інформація, отримана делегацією під час візиту 2000 року, включаючи переговори з прокурорами, показує, що існує загальна політика тримання кримінальних підозрюваних у місцях позбавлення волі. Наступний приклад є чітка ілюстрація наявної ситуації:

16-річного підлітка викликали на допит до Залізничного районного відділу внутрішніх справ м. Сімферополь з приводу бійки з іншим підлітком і помістили до Сімферопольського ІТТ. Згідно з твердженнями офіцерів ІТТ, хлопець скоїв незначне правопорушення. Проте, прокурор відмовив випустити його під залог і сказав, що той буде переведений до СІЗО і може отримати два роки позбавлення волі.

ЄКПТ закликає українську владу переглянути не гаючи часу законодавство та практику цієї фундаментальної проблеми - попереднє ув'язнення.

2. Тортури та інші форми поганого поводження

18. Під час візиту до України делегація ще раз почула чисельні скарги щодо фізичного покарання осіб, позбавлених волі, членами кримінальної міліції (“оперативниками”). Як було і у 1998 році, скарги стосувалися як моменту арешту так і наступних допитів. Члени делегації чули про це в усіх відвіданих регіонах. Слід занотувати також, що всюди, де була делегація, практично всі особи, які скаржилися на погане поводження, незмінно казали, що це робилось з метою добитись признання.

Головним чином ув’язнені скаржилися на побиття ногами, кулаками та бійки із застосуванням дубинок. Проте, ряд скарг стосувалося більш жорстоких форм поганого поводження, таких як: електричний шок; підпалення запальничкою; асфіксія у результаті надівання протигазу чи пластикового пакету на голову ув’язненого; побиття ув’язненого у наручниках та підвішеного за руки чи ноги (способи відомі як “слон”, “ластівка”, “папуга”); биття по ступням ніг. У багатьох випадках жорстокість поганого поводження може розглядатися прирівняною до тортур.

19. Більшість скарг датовано за декілька тижнів, навіть місяців до візиту і, таким чином, будь-які признаки та рани, що спричинені поганим поводженням, мали звичайно загоїтися за цей період часу. Делегація зібрала деякі медичні дані стосовно почутих скарг. Як приклад, звернемося до наступних випадків:

- У Донецькому ІТТ чоловік, з яким зустрілися члени делегації, за декілька днів до зустрічі був побитий палкою по голові, обличчю, грудям, та ногам при затриманні працівниками міліції. При огляді медичним працівником делегації, він показав, зокрема: фіолетово-синю гематому над очима; садно на носі розміром 1,5 x 0,3 см; садно на правій скроні 0,5 x 0,3 см; садно із запеклою кров’ю на лівому усі; фіолетово-синя гематома 4 x 5 см на шостому і сьомому ребрах лівої сторони грудини; два садна розмірами 2 x 5 см на верхній середній третині передньої поверхні правої ноги та садно 2 x 0,5 см на задній поверхні ноги.

- Інший чоловік, що тримався в цьому ж ІТТ скаржився на те, що отримав електричний шок; був побитий ногами, кулаками та дубинкою працівниками міліції у себе вдома та у райвідділі, куди він був переведений три тижні тому. При огляді медпрацівник делегації виявив наступне: на правій стороні спини синє-зелено-коричнева гематома 5 x 4 см та садно, також фіолетово-зелена гематома в області реберного прогину та лопатки (десяте-одинадцяте ребро); садно 2 x 3 см на лівому стегні; садно на верхній частині, коліні та нижній частині правої ноги.

- Чоловік, який був заарештований 13 січня 2000 року працівниками міліції управління по боротьбі з організованою злочинністю м. Макіївка, Донецької області, скаржився на те, що його побили при арешті у присутності дружини та дитини. Пізніше він скаржився на те, що під час допиту був побитий кулаками та дубинкою, зв'язаний ремнями за шию і ноги, а на голові був пластиковий пакет і протигаз з амонієм. Таким чином він був прив'язаний до столу, на члені та правому зап'ясті був прив'язаний дріт; декілька разів застосовувався електричний шок.

По прибутті до СІЗО № 5, фельдшер не записав жодного признаку пошкодження. Пізніше, скарга ув'язненого про погане поводження вочевидь не була розглянута прокурором. Проте, з 12 липня по 2 серпня 2000 за наказом суду він був оглянутий лікарями судово-медичної експертизи Донецька (тобто шість місяців потому). Були занотовані такі тілесні пошкодження: “ рожево-червона пляма 2 x 1 см на шії; світло-коричнева пляма 10 x 15 см на спині внаслідок пошкоджень шкіри; сліди чотирьох пошкоджень шкіри на плечі; біло-червона пляма на стегні, що може бути колишнім пошкодженням шкіри; 2, 5 x 2 см сліди пошкоджень на сідниці; на спинній стороні правого зап'ястя коричневий пігментований слід 1 x 0,5 см; на лівій стороні члена видніється білуватий шрам”. Експертиза зробила висновок, що пошкодження отримані приблизно шість місяців назад та відповідають скаргам цього чоловіка. При огляді медпрацівником делегації пляма на зап'ясті та шрам на члені залишалися видимими.

20. На противагу, мало скарг було отримано про погане поводження зі сторони персоналу відвіданих ІТТ. Проте, делегація почула такі ж самі скарги, як у 1998 році у Київському ІТТ стосовно використання дубинок охоронцями під час переведення ув'язнених до карцерів (див. документ СРТ/Inf (2002) 19, параграф 27).

21. У світлі всієї інформації, що є у розпорядженні ЄКПТ, Комітет досягає того ж висновку, що і у доповіді 1998 року, а саме: особи, позбавлені волі працівниками міліції в Україні, ризикують бути фізично покараними у момент затримання та/чи під час тримання в установах міліції (особливо під час допиту).

22. У доповіді за наслідками візиту 1998 року ЄКПТ рекомендував, щоб відповідні державні влади також як і старші офіцери міліції роз'яснили працівникам міліції, що погане поводження з особами, позбавленими волі в установах міліції, не є прийнятним і буде розглядатися суворо. Комітет також рекомендував, щоб працівники міліції пам'ятали, що застосовувати силу під час затримання слід тільки у випадках, коли це конче необхідно та побиттю затриманих осіб не може бути жодного виправдання.

Згідно з інформацією, отриманою під час візиту 2000, ЄКПТ рекомендує, щоб офіційна заява на найвищому політичному рівні нагадала персоналу установ міліції, що вони мають поважати права осіб, які тримаються в їх установах, і що погане поводження з цими особами буде суб'єктом жорстоких санкцій. Ця заява має наголосити на ключовій ролі старших офіцерів в управлінні та нагляду за діяльністю міліції на всіх рівнях.

23. Як було наголошено у доповіді 1998 року, найкраща можлива гарантія проти поганого поводження - це факт заперечення його застосування самими працівниками міліції. Це вимагає суворих критеріїв відбору персоналу міліції та забезпечення адекватної професійної підготовки.

З огляду на викладене, ЄКПТ бажає отримати детальну інформацію стосовно критеріїв відбору персоналу. Тому ЄКПТ рекомендує, щоб державна влада інтегрувала концепцію прав людини у практичну професійну підготовку для ситуацій високого ризику, таких як затримання та допит підозрюваних. Це буде більш ефективно, ніж лекції з прав людини.

Більш того, у контексті запобігання тортур та інших форм поганого поводження, важливою справою є розвиток більш прогресивних методів розслідування злочинів, що зменшують посилення на інформацію, докази та признання, отримані на допитах з метою безпеки ув'язнених. ЄКПТ бажав би отримати коментарі стосовно розвитку таких методів.

24. Існування ефективного механізму для вирішення проблеми поганого поводження в установах міліції є рішуча гарантія проти поганого поводження з особами, позбавленими волі. У випадках, коли з'являються докази правопорушень, накладання відповідного дисциплінарного та/чи кримінального покарання може мати глибокий переконливий ефект для офіцерів міліції.

З цього приводу, делегація ЄКПТ зазначила, що у багатьох випадках затримані особи не зустрічалися з прокурором, а рішення тримати особу у місцях позбавлення волі приймалося на основі особистої справи. Делегація була поінформована декількома прокурорами, що вони "мають право, але не обов'язок" зустрічатися з затриманими особисто. ЄКПТ повторює рекомендацію, що була надана у доповіді 1998 року, щоб представники української влади вжили відповідних заходів щоб забезпечити кожному підозрюваному у кримінальному злочині, який тримається в установах міліції, зустріч з прокурором, відповідальним за прийняття рішення про їх тримання чи звільнення. Це надасть можливість особі, з якою погано поводилися, подати скаргу.

25. Більш того, делегація отримала заяви від чисельних джерел про те, що скарги про погане ув'язнення, подані до прокуратури, систематично відхилялися чи не розглядалися. Запевнення делегації заступником

Генерального прокурора, що усі скарги про погане поводження розглядалися компетентними прокурорами, які зустрічалися з позивачами, і у разі необхідності призначали судово-медичну експертизу, не відображують у повній мірі практику. Третій випадок, описаний вище (параграф 19), є ілюстрацією стану речей.

ЄКПТ рекомендує проінструктувати прокурорів, щоб на скаргу про погане поводження працівників міліції, коли б вона не надійшла, вони повинні негайно потребувати проведення судово-медичної експертизи відповідної особи, не зважаючи на існування чи відсутність явних пошкоджень. Більш того, навіть у разі відсутності скарги про погане поводження, прокурор має потребувати проведення судово-медичної експертизи та поінформувати відповідного прокурора чи є засади вважати, що особа, з якою він зустрічається, могла б бути жертвою поганого поводження.

Беручи до уваги зміни у кримінальному процесі, що мають бути представлені у липні 2001 року, вищезгадані рекомендації мають бути застосовані з відповідними змінами до суддів.

26. У світлі фактів, що були зібрані під час візиту 2000 року, ЄКПТ хоче наголосити ще раз про важливість вчасного та коректного реєстрування пошкоджень чи травмувань, виявлених при медичному обстеженні осіб, позбавлених волі. **Комітет рекомендує ще раз, що при медичному огляді має проводитися реєстрування із записом наступного:**

i) кількість скарг, заявлених особами, у відношенні до яких може проводитися медичне обстеження (включаючи опис його/її стану здоров'я та будь-які скарги про погане поводження);

ii) список об'єктивних медичних симптомів, що базується на належному обстеженні;

iii) висновки лікаря у світлі пунктів i) та ii).

До цього ж, на вимогу затриманої особи лікар має надати йому/їй довідку щодо наявних пошкоджень.

ЄКПТ також рекомендує припинити практику, коли затриманих з наявними пошкодженнями відмовляють поміщати до ІТТ та повертають до районного відділу міліції, звідки його направили, у разі, коли міліція не надає відповідної медичної довідки про наявні пошкодження. Комітет розуміє потребу у цьому персоналу ІТТ, щоб уникнути відповідальності за пошкодження. Проте, цього можна досягти при проведенні медичних обстежень затриманих у момент поміщення їх до ІТТ (див. пункт 57).

27. Делегація визначила ситуацію такою, що не змінювалась з 1998 року, відносно частоти, з якою осіб, поміщених до СІЗО, повертали до установ міліції з метою проведення розслідування. Як раніше зазначав Комітет, в інтересах запобігання поганого поводження, було б доцільніше проводити допити у СІЗО, якщо особа там знаходиться, а не переводити її до установи міліції.

Таким чином, ЄКПТ знов рекомендує, щоб повернення ув'язнених до установ міліції здійснювалося лише з дозволу компетентного прокурора/судді та лише у абсолютно необхідних випадках.

28. Під час візиту делегація спілкувалася з ув'язненими жінками, які скаржилися на те, що їх обшукували представники міліції, зазвичай, у присутності іншого персоналу та, навіть, інших ув'язнених чоловічої статі. Таке поводження має бути звичайно визнане як таке, що принижує гідність. **ЄКПТ рекомендує, щоб особи позбавлені волі, обшукувалися персоналом відповідної статі і щоб обшук, що передбачає роздягання, проводився поза поглядами персоналу та інших ув'язнених іншої статі.**

29. Наприкінці, що стосується інспектування установ міліції, **ЄКПТ знов наголошує, щоб бути повністю ефективним з точки зору запобігання поганого поводження, відвідання установ міліції прокурорами мають бути неоголошеними та включати перевірку камер, також як і бесіди наодинці із затриманими.**

3. Гарантії проти поганого поводження з особами позбавленими волі

30. Факти, що були зібрані делегацією ЄКПТ під час візиту 2000 року знову підкреслюють важливість ефективної системи формальних гарантій проти поганого поводження, які визначені законом та застосовуються на практиці.

31. Треба нагадати, що ЄКПТ надає особливу важливість трьом правам осіб, що позбавлені волі працівниками міліції:

- право тих, кого це стосується, поінформувати близького родича, або іншу третю сторону про їх вибір ситуації;
- право доступу до адвокату;
- право доступу до лікаря.

ЄКПТ вважає, що ці права становлять три основні гарантії проти поганого поводження осіб позбавлених волі.

Також важливо, щоб усі кого це стосується, були негайно поінформовані про всі їх права на мові, яку вони розуміють.

а. інформація про позбавлення волі

32. Особи, що мають перебувати в установах міліції, повинні мати право негайно поінформувати близького родича, або третю сторону про цей факт. Делегація ЄКПТ визначила, що ситуація не змінилася протягом останніх двох років; багато осіб, затриманих міліцією, скаржилися, що вони не були зразу поінформовані про можливість повідомити родичів щодо їх ситуації, або ж їм було відмовлено у цьому праві.

33. З липня 2001 року набере чинності стаття 29 Конституції, яка наголошує, що родичі арештованої чи ув'язненої особи мають бути негайно поінформовані про його/її арешт чи ув'язнення. Новий Кримінально-процесуальний кодекс має відобразити це положення.

ЄКПТ рекомендує українській владі вжити усіх необхідних заходів щодо забезпечення повного виконання права осіб, які затримані міліцією, негайно поінформувати близького родича про їх ситуацію.

б. доступ до адвокату

34. Юридичне забезпечення, що регулює доступ до адвокату, залишається таким же, що описане у доповіді 1998 року. У відповіді української влади на цю доповідь було ясно зазначено, що “з моменту затримання особа має право скористатися послугами адвокату”. Проте, не дивлячись на положення статей 106 та 431 Кримінально-процесуального кодексу, делегація ЄКПТ під час свого візиту 2000 року знову і знову чула, що затриманим відмовлялося у доступі до адвокату, до тих пір, поки вони не підпишуть заяву про злочин, у скоєнні якого вони підозрюються. У значній кількості випадків, цей період явно перевищував перші 24 години та продовжувався до трьох діб чи навіть більше.

Тому, ЄКПТ знову рекомендує українській владі негайно вжити необхідних заходів, щоб гарантувати кожній особі, яка затримана міліцією, право на адвоката з самого моменту затримання. Доступ до адвоката не повинен бути справою дозволу слідчого, а також адвокат повинен мати змогу зустрічатися із затриманим наодинці (тобто, не у присутності слідчого чи офіцера міліції).

35. Як було у 1998 році (див. документ СРТ/Inf (2002) 19, пункт 46), багато затриманих осіб повідомили делегацію про те, що у них не було достатніх коштів, щоб найняти адвоката. Звичайно, є аксіомою той факт, що для ефективності права на доступ до адвоката, має існувати система юридичної допомоги затриманим особам. У попередній відповіді української влади на доповідь ЄКПТ 1998 року зазначалося, що у випадках, коли затримана особа не може дозволити собі адвоката, держава гарантує доступ. **ЄКПТ хотів би отримати роз'яснення стосовно практичного застосування системи юридичної допомоги на Україні.**

в. доступ до лікаря

36. У доповіді 1998 року ЄКПТ рекомендував надати праву доступу до лікаря міцної юридичної основи. З метою імплементації цієї рекомендації все ще мають бути вжиті заходи. У світлі недавньої інформації делегації, ЄКПТ залишається впевнений, що такі заходи є необхідними та **рекомендує українській владі вжити необхідних заходів з метою впровадження такої юридичної основи** (див. також пункт 26).

г. інформація про права

37. Під час візиту 2000 року делегація ЄКПТ ще раз відзначила, що багато осіб, з якими вона зустрічалася, повідомляли, що вони не були поінформовані про свої права. **З цього приводу, ЄКПТ нагадує про свою рекомендацію розробити форму, де у простій формі викладені права затриманих та систематично надавати її усім затриманим особам з моменту їх затримання.**

д. проведення бесід/інтерв'ю

38. У параграфі 52 доповіді 1998 року ЄКПТ підкреслив необхідність введення порядку проведення бесід/інтерв'ю із підозрюваними у кримінальних справах. Це ще одна рекомендація, що має бути виконана. Факти, зібрані під час візиту 2000 року ще раз підкреслюють цю необхідність. **ЄКПТ рекомендує українській владі розробити порядок проведення бесід/інтерв'ю без зволікань.**

є. реєстрація затриманих

39. Делегація ЄКПТ зазначила, що як і у 1998 році, затримання особи не було належно зареєстрованим у більшості відвіданих районних відділів міліції і ІТТ.

Самою основною гарантією проти поганого поводження є вимога швидкого та належного реєстрування затриманої особи (з моменту, коли він/вона має бути взятий під стражу міліцією). З цього приводу, **ЄКПТ нагадує свою рекомендацію, щоб українська влада забезпечила негайне**

реєстрування факту тримання будь-якої особи в установах міліції, незалежно від причини та строку затримання.

Українська влада запрошується використати можливість, вже запропоновану у 1998 році, ввести єдиний вичерпний реєстр для кожної особи, яка тримається в установі міліції, де мають бути записані усі аспекти її тримання та усі дії пов'язані з цим фактом (час та причина затримання; час прибуття до установи міліції; коли поінформований про права; сліди пошкоджень, психічні розлади, тощо; контакти і/або візити родичів, адвокату, лікаря або консульського офіцера; коли запропонували їжу; коли проводили бесіду; коли викликали до прокурора; коли взятий під стражу чи звільнений, тощо).

4. Умови тримання

40. У світлі фактів, що зібрані делегацією під час візиту 2000 року, ЄКПТ нагадує про деякі елементарні матеріальні вимоги стосовно умов тримання.

Усі камери в установах міліції мають бути чистими, належних розмірів у відповідності з числом осіб, що там тримається, досить світлими (для читання, виключаючи нічні години) та вентиляльованими; камери мають освітлюватися переважно денним світлом. Далі, камери мають бути обладнані засобами для відпочинку (тобто, фіксований стілець чи лавка), а особи, які мають залишатися на ніч у камері, повинні бути забезпечені чистими матрацом та ковдрою.

Особи, які тримаються в установах міліції, мають справляти природну потребу у чистих та підходящих умовах та забезпечуватися відповідними умовами, щоб митися. Вони повинні мати постійний доступ до питної води, у відповідні часи надаватися їжа, включаючи повний обід принаймні один раз на день. Особи, які утримуються на більш подовжений період (24 години і більше), мають забезпечуватися відповідними предметами особистої гігієни і, наскільки це можливо, годинною прогулянкою щоденно.

41. Місця позбавлення волі міліції мають бути, у принципі, відносно короткої тривалості. Проте, наразі як підозрювані у кримінальних справах, так і адміністративні порушники можуть триматися в установах міліції впродовж значних періодів. Особи, які тримаються подовжений період часу, потребують більшого, ніж ці вищезгадані елементарні умови тримання.

а. районні відділи міліції

42. Делегація відвідала 11 райвідділів міліції. У принципі, в них трималися заарештовані особи протягом перших 72 годин позбавлення волі. Проте, у відділах міліції, що були відвідані поза межами Києва, період тримання був значно коротшим (як правило, декілька годин).

43. Під час візиту 2000 року делегація зустріла декілька райвідділів міліції з камерами, що були відповідними для тримання осіб впродовж короткого терміну, та, що потенційно могли б використовуватися для тримання осіб більш ніж на 72 години у разі впровадження низки мір.

Наприклад, камера у Старинському райвідділі м. Вінниця була достатніх розмірів (близько 6,5 м²), чистою та належно провітрюваною, з достатнім штучним освітленням. Звичайно, в камері не знаходиться більше однієї або двох осіб не більше, ніж на декілька годин. Проте, делегація зазначила, що у разі, коли затриманим приходилося провести ніч у камері, їм не надавалося ні матраців чи ковдр, та ніякої їжі.

44. Що стосується інших відвіданих районних відділів міліції, умови тримання були повністю неналежними для тримання осіб на легальний період 72 години та у багатьох, навіть, незадовільними для короткого періоду тримання на декілька годин. Камери часто були дуже маленькими (3 м²) та/чи у поганому стані; освітлення та вентиляція були недостатніми, як камери, так і комунально-побутові приміщення були дуже брудними та негігієнічні. Більш того, жодна особа, яка залишалася на ніч, не забезпечувалася ні матрацом, ні ковдрою. Делегація також відмітила, що переповнення було регулярною ознакою у декількох райвідділах; наприклад, у Бахчисарайському центральному відділі міліції чотири особи трималися впродовж ночі у камері 6 м².

45. **ЄКПТ рекомендує українській владі вжити заходів, щоб усі камери у районних відділах міліції були відповідно освітлені (штучним та денним світлом), вентильовані, та щоб як камери, так і санітарно-побутові приміщення утримувались у задовільно чистому і відремонтованому стані. Додатково, Комітет знов рекомендує, щоб усі особи на ніч були забезпечені:**

- **чистим матрацом та ковдрою;**
- **основними предметами особистої гігієни (милом, рушником).**

ЄКПТ хотів би додати, що камери, менше ніж 4 м², не є прийнятними для тримання осіб впродовж ночі.

46. Делегація ЄКПТ узнала, що особам, які тримаються в установах міліції, продовжують відмовляти у доступі до питної води та не надають ніякої їжі. Попередні доповіді за результатами візитів 1998 (див. документ СРТ/Inf (2002) 19, параграф 65) і 1999 років (СРТ/Inf (2002) 21, параграф 13) досить ясно визначилися з цього приводу.

Стосовно доступу до питної води, ЄКПТ хотів би наголосити, що позбавлення особи рідини/води може швидко негативно вплинути на його/її стан здоров'я та може бути легко охарактеризоване як погане поводження.

Стосовно їжі, українська влада поінформувала ЄКПТ листом від 16 вересня 1998 року, що для забезпечення їдою на одну особу виділяється три гривні на день. Проте, щоб навести хоч один приклад, такого забезпечення не було у Залізничному райвідділі міліції м. Києва. Затриманим особам не завжди дозволялось отримувати їжу від родичів.

ЄКПТ рекомендує українській владі забезпечити кожній затриманій особі вчасний доступ до питної води та у разі затримання на період більший, ніж декілька годин, надавати будь-яку їжу.

б. Ізолятори тимчасового тримання (ІТТ)

47. Делегація ЄКПТ відвідала сім ІТТ. Один з них, Вінницький міський ІТТ, був зачинений на перебудову з метою приведення його у “відповідність до європейських стандартів” (беручи до уваги рекомендації ЄКПТ).

ЄКПТ хотів би отримати детальну інформацію про умови тримання в відремонтованому ІТТ м. Вінниці: кількість камер, їх розмір, кількість місць та обладнання; санітарні приміщення; розмір і розміщення двориків для прогулянок, тощо.

48. Делегація ЄКПТ відвідувала Київський ІТТ тричі. В той час, коли низка покращень була проведена між візитами 1998 та 1999 років, дуже мало змін було проведено після візиту у липні 1999 року стосовно таких питань, як: металеві жалюзі, забезпечення їдою та питною водою, освітлення, вентиляція, забезпечення матрацами та спальними речами, вправи на свіжому повітрі. Також там знаходилась значна кількість осіб, які трималися в ІТТ більше дозволеного періоду часу у 10 днів, а навіть більше ніж чотири місяці. Позитивний момент у тому, що переповнення було меншим, в ІТТ трималось 180 осіб (передбачено 156 місць).

Делегації було цікаво дізнатися, що дві камери були на ремонті. Вони мають повністю відокремлений санітарний вузол і цистерну з гарячою водою поза камерою та нещодавно їх пофарбували. Звичайно, проведення ремонту в усіх камерах на цей зразок буде вітатися та має стати метою на майбутнє. В той же час, у зв'язку з відсутністю фінансових ресурсів, має бути проведено більш базове оновлення інших камер.

ЄКПТ хотів би отримати більше інформації про ці експериментальні камери, як тільки вони будуть введені в експлуатацію (кількість місць та хто в них буде триматися), а також інформацію про розклад проведення ремонтних робіт інших камер.

49. Не дивлячись на заходи, що були висвітлені у відповіді української влади на рекомендації ЄКПТ, зроблені у двох попередніх доповідях, делегація не змогла знайти жодних значних покращень умов тримання у відвіданих ІТТ

(включаючи Київ, як зазначено вище). Комітет вважає, що було б корисніше підкреслити основні недоліки ІТТ у загальній перспективі, ніж вдаватися до глибокого аналізу кожного відвіданого ІТТ; насправді, проблеми, з якими зіштовхуються усі установи ІТТ, в усіх відношеннях, є однаковими.

50. Більшість відвіданих ІТТ були переповнені. Наприклад, у Севастопольському ІТТ більше десяти осіб трималося в камерах по 15 м² та у декількох камерах було більше осіб, ніж ліжок.

51. В усіх відвіданих ІТТ доступ до денного світла був загороджений щільною металевою сіткою чи жалюзі, а штучне освітлення було, загалом, недостатнім. Читання було напругою для очей. Вентиляція була неприйнятною, а повітря у відвіданих камерах - важким. Недостатність вентиляції посилювалась тим фактом, що камери здавалися смердючими, затримані не забезпечувалися засобами для прибирання камер, не мали можливості помитися, крім басейну з холодною водою. Тільки в ІТТ м. Літин усі затримані мали можливість помитися у душі під час свого перебування. Санітарні приміщення близько в усіх відвіданих ІТТ залишали бажати кращого. Значним виключенням було Сімферопольське ІТТ, де камери були чистими і затримані забезпечувалися основними предметами особистої гігієни.

У декількох ІТТ була недостатня кількість матраців та ковдр для всіх затриманих, але їх чистота була сумнівною. Далі, з одним чи двома виключеннями, відвідані ІТТ не мали двориків для прогулянок. Не була забезпечена ніяка діяльність; у багатьох ІТТ затриманим не дозволялися, навіть, газети.

52. У більшості ІТТ, їжа забезпечувалася тільки посилками від родичів. Затримані ділили їжу з тими, хто не мав родичів. Беручи до уваги той факт, що міліція фінансово не може забезпечити достатню їжу для затриманих, посилки з їдою не мають бути обмежені.

ЄКПТ вже ясно висловився(параграф 46) стосовно доступу до питної води; затриманим Київського ІТТ відмовляли у цьому доступі.

53. У світлі неприйнятних умов, на які ЄКПТ посилається вище, Комітет впевнився в тому, що значна кількість затриманих в ІТТ тримаються значно більший період часу, ніж відведений законом ліміт у десять днів.

54. ЄКПТ відмітив план розвитку ІТТ Міністерства внутрішніх справ у відповідь на рекомендації, зроблені ЄКПТ за наслідками попередніх візитів, включаючи, зокрема, реконструкцію протягом другої половини 2000 року 25 ІТТ, що передбачає 4 м² житлової площі на особу, закриття на капітальний ремонт 33 установ та запуск будівництва 32 нових ІТТ. Комітет також признає, що умови тримання в ІТТ не можуть змінитися за одну ніч. Проте, треба вжити

низку заходів негайно. Наприкінці візиту делегація зробила попередні зауваження з цього приводу (параграф 13).

У відповіді на ці зауваження від 13 лютого 2001 року українська влада відзначила, що для забезпечення усіх затриманих в ІТТ осіб матрацами та ковдрами видані відповідні інструкції (Наказ № 3913/Шт, 1999). Станом на 1 січня 2001 року із загального числа 514 ІТТ, 421 ізолятор був забезпечений необхідними постільними речами. Беручи до уваги економічну ситуацію в країні, цей захід буде виконано до кінця року. Що стосується доступу денного світла, були видані інструкції з вимогами зняти жалюзі з вікон камер; пізніше інтенсивність штучного освітлення була підвищена до 75 люкс.

З метою надання можливості затриманим займатися фізичними вправами на свіжому повітрі, у 444 ізоляторах побудовані дворики для прогулянок та у 70 ізоляторах, що залишилися, передбачається їх обладнання протягом 2001 року. На додаток, затримані мають можливість дивитися телевізор та користуватися бібліотекою адміністрації.

Слід додати, що 15 вересня 2000 року Міністерство внутрішніх справ видало інструкцію № 10/3-5051 стосовно санітарних і технічних умов ІТТ, а також організація харчування затриманих.

Стосовно терміну перебування в ІТТ, влада повідомила, що Міністерством внутрішніх справ здійснюються зусилля по запобіганню тримання осіб у ІТТ більше встановленого законом строку у 10 діб.

ЄКПТ привітав заходи, що були вжиті українською владою, та активно підтримує її у прагненні повної і негайної імплементації мір та заходів. Що стосується доступу денного світла, **Комітет хотів би отримати інформацію про розклад зняття жалюзі з вікон камер в ІТТ.** Щодо покращення штучного освітлення камер, важко оцінити його ефективність абстрактно, тому що це залежить від багатьох факторів (як наприклад, розташування джерела світла, тип освітлення, розміри камери, тощо). **ЄКПТ бажає отримати інформацію щодо критеріїв, за якими обрано рівень освітлення у 75 люкс. А також детальну інформацію про практичне втілення інструкцій від 15 вересня 2000 року стосовно санітарних і технічних умов ІТТ та організацію харчування затриманих.**

55. Проблема охорони здоров'я є хвилюванням ЄКПТ з першого візиту; під час візиту 2000 року делегація не відмітила жодних покращень. Для початку, делегація відзначила, що у декількох ізоляторах (Бахчисарай, Литне) зовсім не було фельдшерів для забезпечення служб охорони здоров'я. Далі, ЄКПТ наполягає на важливості повного медичного обстеження осіб, що приймаються до ІТТ; на даний момент це не є нормою. Фельдшери мають стати на позиції превентивних заходів у питаннях охорони здоров'я в ІТТ. Обмежена житлова

площа, де утримаються затримані та відсутність загальної гігієни становлять сприятливі умови для розповсюдження хвороб, зокрема, туберкульозу.

56. Стосовно контактів із зовнішнім світом, ситуація є незмінною з 1998 року. Візити та кореспонденція були предметом дозволу відповідних слідчих органів; багато затриманих скаржилися на те, що їм відмовляли у візитах та листуванні.

57. ЄКПТ вже привітав заходи, що вжиті у відповідь на попередні зауваження делегації. Не беручи до уваги ці заходи, українська влада ще повинна зробити кроки у напрямку усвідомлення своєї відповідальності щодо тримання осіб позбавлених волі в умовах, що не принижують людську гідність. Зрозуміло, що для досягнення необхідних покращень найвищий пріоритет має бути наданий питанню зниження переповненості. Тільки у цьому випадку усі зусилля української влади принесуть очікуваний результат. Проте, для покращення ситуації треба вжити деяких попередніх заходів. **Усвідомлюючи це, ЄКПТ закликає українську владу негайно вжити наступних заходів, що вже згадувались у двох попередніх доповідях:**

- **забезпечити наступне для затриманих в ІТТ осіб:**
 - **забезпечення предметами особистої гігієни та надання можливості вмиватися кожний день;**
 - **надання можливості прийняти теплий душ при прийомі до ІТТ чи щонайменш один раз на тиждень протягом перебування;**
 - **надання необхідних миючих засобів для підтримки чистоти у камерах;**
 - **дозвіл на отримання посилок з моменту поміщення до ІТТ.**
- **забезпечити осіб, які тримаються в ІТТ літературою (якщо установа не має бібліотеки, дозволити отримання газет чи книг від родичів);**
- **переглянути норми та практику щодо контактів затриманих із зовнішнім світом.**

ЄКПТ звертається до рекомендації стосовно охорони здоров'я, що сформульована у параграфі 86 доповіді 1998 року, - всі особи, які прибули до ІТТ мають бути належним чином оглянуті кваліфікованим працівником служби охорони здоров'я. Крім того, медичний персонал має вживати превентивні заходи з метою забезпечення медичного обслуговування та належного рівня загальної гігієни в ІТТ.

Комітет також хотів би отримати підтвердження того, що Донецький ІТТ більш не використовується для розміщення пацієнтів, які проходять психіатричний огляд у поблизу розташованому центрі.

Б. Установи Державного департаменту з питань виконання покарань

1. Попередні зауваження

58. У двох попередніх доповідях ЄКПТ висвітлював надзвичайну важливість надання високого пріоритету розвитку усесторонньої та послідовної політики, спрямованої на зниження рівня переповнення. Було підкреслено, що у разі відсутності такого пріоритету, всі спроби покращення умов тримання у пенітенціарних установах будуть безплідними (параграфи 17 і 117 доповіді 1998 параграф 24 доповіді 1999 року). У вересні 2000 року Департамент залишався з існуючою проблемою переповнення; кількість засуджених була 220 306 осіб при кількості місць 207 506, не зважаючи на Закон про амністію від 11 травня 2000 року, після якого було звільнено близько 30 тисяч осіб. Переповнення слідчих ізоляторів було досить гостре – 46 655 осіб при кількості місць 36 443.

59. Таким чином, під час візиту до установ, умови тримання, як і в минулому, знаходились у загрозливій ситуації; зокрема, спостереження зроблені у Сімферопольському СІЗО № 15, доводять це. Там де і спостерігався прогрес, він був в цілому незначним та ненадійним, до того ж існуюче переповнення значно йому перешкоджало.

Візит 2000 року підтвердив, що систематична проблема переповнення, яку давно час вирішувати українській владі, має місце не тільки в СІЗО, де вона є надто очевидною, але і в установах виконання покарань.

ЄКПТ закликає українську владу негайно вжити заходів для заснування послідовної політики, спрямованої на боротьбу з проблемою переповнення в українській пенітенціарній системі. Діючи таким чином, до уваги необхідно взяти принципи, що викладені в рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (99) 2 стосовно переповнення тюрем та зростання числа спецконтингенту. ЄКПТ також бажає отримати інформацію щодо правової реформи, яка відбувається (Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекси, Закон про виконання покарань).

Далі, необхідно якомога скоріше виконати рекомендацію, зроблену після візиту 1998 року стосовно збільшення площі на одного засудженого з 2.5 м² до щонайменш 4 м² та відмови від камер площею меншою ніж 6 м².

60. Проблема переповнення посилюється складною економічною ситуацією, що панує на Україні та має значний вплив на бюджет тюремних адміністрацій, зокрема у справі забезпечення харчуванням ув'язнених. **Беручи до уваги фінансові труднощі, необхідно вжити заходів щодо покращення самозабезпечення тюрем, наприклад, підтримуючи сільськогосподарське виробництво.**

61. Проблема переповнення та економічна ситуація мають пряме відношення до питання зайнятості засуджених. Це ще одна справа зацікавлення ЄКПТ. У колоніях, відвіданих у 2000 році, багато ув'язнених не мають роботи та значно не достає освітньої, навчальної та спортивної діяльності. Важко уявити, як такий стан речей може досягти мети "виправлення" відповідно до Виправно-трудоного кодексу України, основними засобами для якого визначені праця, загальна освіта та професійна підготовка (ст.7). Ув'язнені у СІЗО практично взагалі не мають діяльності поза камерою.

Забезпечення засуджених різноманітною корисною діяльністю (праця, переважно з професійним уклоном; освіта; спорт; розваги/спілкування) є основою частиною процесу соціальної реабілітації. Більш того, як вже підкреслювалося Комітетом у попередніх доповідях, заарештованих осіб також необхідно якомога скоріше забезпечити роботою, а також іншою діяльністю. Навіть у часи економічних негараздів, забезпечення роботою засуджених не повинно бути продиктовано виключно ринковими відносинами. Тому, необхідно впровадити активну державну політику, що базується у разі необхідності на спонуканні до розміщення замовлень на тюремне виробництво. **ЄКПТ нагадує свої рекомендації доповідей 1998 та 1999 років щодо впровадження спеціальних заходів для забезпечення роботою як засуджених так і заарештованих осіб. Комітет рекомендує докласти зусиль для розвитку програм освіти та професійної підготовки в усіх установах.**

2. Погане поводження

62. Делегація почула ряд скарг про погане поводження тюремним персоналом у трьох відвіданих установах. У Єнакіївській колонії №52 отримані скарги стосувалися побиття трубами, нестандартними дубинками, або кулаками. Було сказано, що таке поводження застосовувалося до засуджених, чия поведінка визнавалася невідповідною. У декількох випадках засуджені, яких це стосувалося, визначили, що були побиті у кімнаті на третьому поверсі адміністративної будівлі.

У Сімферопольському СІЗО № 15 були отримані декілька скарг, датовані жовтнем 1999 року, стосовно використання підрозділом сльозоточивого газу у камерах через віконця дверей. Далі, декілька неповнолітніх засуджених заявили, що були побиті дерев'яними кийками педагогічним персоналом, були викликані до викладацької кімнати у спідній білизні та залишені там на тривалий період лише за те, що вони не достатньо оволоділи правилами внутрішнього розпорядку. Начальник СІЗО поінформував делегацію, що він проведе розслідування щодо цих скарг і у разі необхідності вживе відповідних заходів.

У Вінницькій тюрмі №176 делегація почула настійні скарги від засуджених про побиття дерев'яними предметами при прибутті до тюрми. Також були почуті скарги стосовно вторгнення групи з управління режиму та

охорони; засуджені стверджували, що їх роздягали до спідньої білизни та інколи витаскували з камер та били. При огляді медичним представником делегації у одного засудженого був виявлений білуватий шрам на спині 6 x 1 см, що відповідає його скарзі про побиття гумовою дубинкою на минулий Новий рік. Далі, поступали скарги, що під час тижневих перевірок камери перевертали догори дном та час від часу, зазвичай вночі, використовували ротвейлерів, щоб швидко вигнати людей з камер.

63. ЄКПТ рекомендує владам на усіх рівнях (центральна, регіональна та місцеві) видати чіткі доручення про те, що будь-яка форма поганого поводження не є сприйнятливою та у разі прояви буде суворо покарана.

Далі, ЄКПТ рекомендує українській владі провести ретельне розслідування стосовно методів, що використовуються у Вінницькій тюрмі №176 відділом управління режиму та охорони під час його вторгнення до установи. Комітет хоче бути проінформований стосовно результатів розслідування, що було ініційоване начальником Сімферопольського СІЗО №15, про що йдеться у параграфі 62, а також про усі вжиті заходи.

64. ЄКПТ має також визначити, що він проти практики, що спостерігалася у Сімферопольському СІЗО №15, щодо поміщення дорослого засудженого у камеру з неповнолітніми з метою нагляду за останніми. Розміщення разом неповнолітніх та дорослих безперечно несе з собою можливість переваги та експлуатації. **Тому Комітет рекомендує переглянути цю практику.**

65. Як зазначено у доповіді 1999 року, повноваження ЄКПТ не обмежуються поганим поводженням лише зі сторони персоналу; Комітет також дуже хвилюється, коли мова йдеться про жорстокість та залякування між засудженими. ЄКПТ відзначив, що українська влада вже вжила деяких специфічних заходів для вирішення цієї проблеми, але ще не розвинула стратегію стосовно питань, що розглянуті у параграфі 27 цієї доповіді.

Той факт, що у деяких відвіданих у 2000 році установах члени уразливих груп (зокрема, засуджені гомосексуалісти) розміщалися в окремих камерах для їх власного захисту (та внаслідок чого ганьбилися іншими засудженими), служить для висвітлення потреби такої всебічної стратегії.

3. Засуджені до довічного позбавлення волі

66. ЄКПТ вітає рішення української влади про офіційне скасування смертної кари Законом від 22 лютого 2000 року на виконання зобов'язань при вступі до Ради Європи. Представники Департаменту з питань виконання покарань поінформували делегацію про те, що більшості із близько 500 осіб, смертний вирок замінено на довічне ув'язнення; у вересні 2000 року у СІЗО трималося близько 470 засуджених до довічного позбавлення волі.

Стосовно осіб, які усе ще залишаються засудженими до смертної кари, Верховний суд видав листа від 12 травня 2000 з вимогою від усіх відповідних органів переглянути їх справи з метою приведення вироків у відповідність до нового законодавства. **Комітет хотів би отримати інформацію щодо прогресу у справі перегляду вироків.**

67. Делегація провела детальне вивчення умов тримання більш ніж 100 довічно ув'язнених у СІЗО №5 (Донецьк) та №15 (Сімферополь) і у Вінницькій тюрмі №176. Не дивлячись на позитивні кроки, зазначені вище, ЄКПТ має наголосити, що тримання такої категорії ув'язнених є головним джерелом занепокоєності Комітету (див. також параграф 14).

68. На даний момент, на виконання інструкції Департаменту з питань виконання покарань від 10 червня 2000 року (щодо режиму та умов тримання довічно ув'язнених), такі ув'язнені знаходяться на суворому режимі, передбаченому статтею 29 Виправно-трудового кодексу.

Представники Департаменту з питань виконання покарань наголосили, що це було тимчасове рішення, в очікуванні створення двох відділень з високим рівнем безпеки спеціально передбачених для довічно засуджених у Вінницькій тюрмі №176 та Житомирській тюрмі №179; ці відділення планується ввести в дію до кінця 2000 року. У Вінниці делегація побачила план перебудови камер у блоках 2 і 4, що передбачає прийом 110 довічно ув'язнених з усієї країни. **ЄКПТ бажає бути поінформованим щодо дат відкриття цих двох відділень, передбачену кількість місць та число засуджених, що там утримується.**

69. Матеріальні умови тримання довічно ув'язнених показали загальну картину в усіх трьох відвіданих установах. Позитивним є те, що житловий простір коливається від 4 до 8 м² на особу. Проте, одна камера у секції 6 Донецького СІЗО була близько 4 м²; камера такого розміру не є сприйнятною для тримання ув'язненого.

Незадовго до візиту делегації розпочались ремонтні роботи згідно з інструкцією від 6 травня 2000 щодо обладнання камер (тобто одне ліжко на особу, зафіксований стіл та лавка, столик чи шафу, що замикається, біля ліжка, переговорна система та відокремлений санітарний вузол (туалет і душ)). Найшвидше просувалися роботи у цьому напрямку у Сімферопольському СІЗО; проте як усюди, туалети у камерах не відокремлені, що суперечить вищезгаданій інструкції.

В усіх відвіданих установах спостерігався значний дефіцит доступу денного світла (з невеликим виключенням, на вікнах були товсті металеві жалюзі) та якості штучного освітлення та вентиляції.

Більш того, багато ув'язнених були у стані серйозних позбавлень відповідно до накладених обмежень. Наприклад, було скасоване право на отримання посилок (тільки дві невеликих посилки на рік) та у деяких установах засудженим звичайно заборонялось купувати необхідне у тюремних магазинах.

70. Стосовно режиму ув'язнення, засуджені мали перебувати у камерах 23 з половиною години на добу без організованої діяльності. Їм не надавалась робота та дозволялося мати в камері тільки п'ять книжок і шахи (останнє було передбачено досить нещодавно). Щодо діяльності поза камерою, для них передбачалось лише півгодини вправ на відкритому повітрі, що проводились у неприйнятних умовах, тобто у дуже маленьких клітках (наприклад, приблизно від 7,5 до 12 м² у Сімферополі і Вінниці).

Фактично не було контактів з людьми: з часу введення вищезгаданих інструкцій, візити родичів були заборонені і засуджені могли надіслати одного листа кожні два місяці (хоча не було обмежень на отримання листів). Контакти з тюремними офіцерами та медичним персоналом були зведені до незначного мінімуму і звичайно відбувалися через віконце у двері камери.

71. Як зазначалося вище, делегація зробила негайне зауваження з вимогою негайного перегляду правил тримання цієї категорії ув'язнених (параграф 14). Листом від 13 лютого 2001 року українська влада поінформувала ЄКПТ, що проект закону, що містить поправки і доповнення до Виправно-трудового кодексу пройшов перше читання у Парламенті 10 жовтня 2000 року. Проект закону бере до уваги документи міжнародних прав людини, Конституцію України, Європейські в'язничні правила та інші європейські стандарти. Зокрема, він передбачає, що особа, яка засуджена до довічного ув'язнення: не буде суб'єктом обмежень на вихідну кореспонденцію, буде мати право отримувати дві додаткові посилки на рік, матиме можливість витратити більш вагому кількість грошей на їжу та продукти першої необхідності та матиме одну годину прогулянок на свіжому повітрі, яка може бути збільшена до двох годин у вигляді заохочення.

72. ЄКПТ привітав вищезгадані покращення. Проте, прийняття закону триватиме певний час, тоді як негайне зауваження делегації було продиктовано негайною потребою покращити умови тримання цієї категорії засуджених. Комітет вважає, що більшість заходів призвані бути вжитими без очікування прийняття нового закону. Зокрема, це стосується права на одну годину прогулянок на свіжому повітрі та підвищення кількості та частоти отримання посилок довічно ув'язненими.

Наприкінці, Комітет занепокоєний відсутністю відповіді стосовно перегляду заборони візитів.

73. Тому, не очікуючи прийняття запропонованих реформ, ЄКПТ рекомендує негайно вжити заходів, щоб забезпечити усім довічно ув'язненим:

- щонайменш одну годину прогулянок на свіжому повітрі на добу;
- підвищення кількості та частоти посилок, зокрема продуктових;
- взагалі не забороняти візити. У майбутньому, проект закону, що є на розгляді у Парламенті, має зрівняти права на візити довічно ув'язнених та засуджених у колоніях (параграф 122).

Стосовно матеріальних умов тримання, ЄКПТ рекомендує вжити заходів з метою:

- забезпечення адекватного доступу денного світла в усіх камерах, де тримаються довічно ув'язнені;
- перегляду системи постійного освітлення вночі;
- забезпечення довічно ув'язнених поширеною діяльністю поза камерою і відповідними особистими контактами.

Звичайно, ці рекомендації стосуються всіх пенітенціарних установ в Україні, де тримаються довічно ув'язнені.

ЄКПТ також рекомендує не використовувати більше камеру близько 4 м² у шостій секції Донецького СІЗО.

74. Дивлячись у майбутнє, ЄКПТ вірить, що матеріальні умови тримання у нових відділеннях для довічно ув'язнених у Вінницькій і Житомирській тюрмах будуть відповідати як інструкції від 6 травня 2000 року так і рекомендаціям Комітету, що наведені у параграфі вище.

75. Що стосується режиму у двох нових відділеннях, ЄКПТ хотів би підкреслити, що довгострокове позбавлення волі широко вважається таким, що має ряд ефектів, що негативно впливають на підготовку до життя у суспільстві засуджених. До того ж такі ув'язнені можуть унаслідувати ряд психологічних проблем (включаючи втрату самоповаги і соціальних навичок), а також мають тенденцію стати більш відірваними від суспільства. З точки зору ЄКПТ, режими відбування довгострокового покарання повинні намагатися компенсувати такі ефекти позитивним і попереджувальним шляхом.

Засуджені, які відбувають тривалі терміни покарання повинні мати доступ до широкого ряду корисної діяльності різної природи (робота, переважно професійної направленості; освіта; спорт; відпочинок/дозвілля). Більш того, їм треба надати деякий ступінь вибору щодо проведення часу, таким чином виховуючи почуття незалежності та особистої відповідальності. Необхідно вжити додаткових заходів, щоб придати смисл значення їх періоду ув'язнення; зокрема, забезпечення індивідуального плану відбування покарання

і відповідної соціально-психологічної підтримки є важливими у допомозі таким засудженим прийти до згоди щодо періоду відбування покарання. Негативні ефекти відбування покарання будуть менш впливати на засуджених, якщо вони матимуть змогу ефективно підтримувати контакт із зовнішнім світом.

Далі, ЄКПТ хоче наголосити, що він не бачить виправдання факту тримання засуджених, чиї смертні вироки були змінені на довічне ув'язнення, відокремлено від інших довгостроково засуджених. У багатьох правосуддях довічно ув'язнених не вважають обов'язково більш небезпечними ніж інших засуджених; багато з них мають довгостроковий інтерес у стабільному і безконфліктному середовищі. Оцінка ризиків та потреб довічно ув'язнених має проводитись індивідуально. Такий підхід також зробить можливим розміщення засуджених неподалік від їх дому та покращить їх контакти із зовнішнім світом.

ЄКПТ рекомендує українській владі взяти до уваги усі вищевикладені фактори у політиці тримання довічно ув'язнених і передбаченого для них режиму. Комітет також рекомендує заохочувати тюремний персонал спілкуватися і розвивати позитивні стосунки з цією категорією засуджених.

76. **ЄКПТ також рекомендує вжити негайних заходів з метою перегляду існуючої практики надівати наручники на ув'язнених щоразу, як їх виводять з камери і коли туди заходить персонал.** Така практика є дуже спірною, все більше, коли вона застосовується впродовж тривалого періоду у безпечному середовищі. Можливо і необхідно вишукати інші засоби протистояти ризику безпеки.

77. Наприкінці, необхідно підняти питання стосовно жінок засуджених до довічного ув'язнення. Дві таких жінки у Сімферопольському СІЗО, крім того, що знаходились у таких самих умовах тримання і на такому ж режимі, як і чоловіки, вони знаходились у ситуації, що не сумісна з їх людською гідністю. Ув'язнені у чоловічій секції, вони наглядалися лише персоналом чоловічої статі, не мали можливості бути наодинці та були позбавлені навіть основних предметів особистої гігієни (наприклад, вони не мали рушників). Цю неприйнятну ситуацію треба негайно припинити. **ЄКПТ рекомендує вжити негайних заходів для забезпечення жінкам, засудженим до довічного ув'язнення, умов тримання, що не принижують людської гідності. Зокрема, як справа принципу, вони мають бути поміщені відокремлено від чоловіків у цій установі. Персонал, який має справу з жінками засудженими, мають бути переважно жіночої статі і відповідним чином необхідно забезпечити специфічні потреби гігієни засуджених жінок.**

До того ж, ЄКПТ хотів би отримати інформацію стосовно кількості жінок, засуджених до довічного позбавлення волі на Україні, місця, де вони тримаються і умови їх тримання.

4. Засуджені, які підлягають спеціальному режиму

78. Інша спеціальна категорія засуджених, з якою зустрілася делегація під час візиту 2000 року, були засуджені на спеціальному режимі високого рівня безпеки у Вінницькій тюрмі №176; в установі трималося близько 700 таких засуджених.

Деякі із засуджених знаходились на цьому спеціальному режимі у результаті рішення суду (вони були визнані небезпечними рецидивістами) та деякі засуджені були переведені із колоній на підставі їх поведінки (вони були визнані постійними порушниками правил поведінки). Переведення цих засуджених здійснилося за рекомендацією компетентного прокурора із погодженням суду. **ЄКПТ хотів би отримати детальний опис правил, що регулюють різні форми поміщення на спеціальний тюремний режим та засоби, що є у розпорядженні у засуджених оскаржити такий захід, щоб оскаржити такий захід.**

79. Умови тримання вищезгаданих засуджених є справою серйозного занепокоєння ЄКПТ. Крім жахливих матеріальних умов, що складають серію несприятливих факторів (жорстоке переповнення камер, з житловою площею близько 1 м² на особу; недостатність денного світла, вентиляції; постійне штучне освітлення; недостатня кількість ліжок; невідокремлені туалети; велика кількість пацюків; відсутність особистої гігієни та миючих засобів), в тюрмі практично була відсутня діяльність засуджених, лімітована для більшості із них однією годиною прогулянки на добу. Більш того, засуджені на спеціальному режимі могли отримати лише дві невеликих посилки на рік. Контакт із зовнішнім світом був лімітований одним візитом на півроку протягом двох годин (більш того, у будках із скляними стінами) і кореспонденція була обмежена відправкою одного листа щомісяця.

80. **ЄКПТ рекомендує у негайному порядку переглянути умови тримання засуджених на спеціальному режимі.**

Необхідно негайно вжити заходів з метою усунення найбільш вражаючих недоліків стосовно матеріальних умов: покращення доступу денного світла (зняття жалюзі), штучного освітлення, вентиляції, ліжок, предметів гігієни та миючих засобів, зробити зусилля у напрямку зменшення переповнення у Вінницькій тюрмі. Також необхідно підвищити кількість та частоту отримання посилок, зокрема, продуктових.

Засуджені на спеціальному тюремному режимі мають бути забезпечені корисною діяльністю (праця, професійна підготовка, освіта, спорт, тощо), а також необхідно вжити заходів щоб зрівняти їх права на візити і кореспонденцію з правами засуджених у колоніях (див. параграф 122). У разі необхідності ввести відповідні розпорядження.

5. Умови тримання загального спецконтингенту

81. У 2000 році делегація здійснила детальні візити до Сімферопольського СІЗО №15, Бучанської виправної колонії №85 і Єнакієвської виховної колонії №52. Візит до Бучанської колонії був черговим візитом з метою оцінки імплементації рекомендацій, що були зроблені ЄКПТ у доповіді за наслідками візиту 1999 року.

а. черговий візит до колонії № 85

82. Опис колонії №85, що наданий у параграфі 38 доповіді ЄКПТ за наслідками візиту 1999 року (СРТ/Inf (2002) 21) залишається дійсним. На момент візиту 2000 року у колонії трималось 1 856 засуджених, 113 знаходились у тюремному госпіталі при загальній кількості 1 950 місць.

83. Делегація відмітила, що за рік, що минув після візиту 1999 року, матеріальні умови зазнали деяких покращень. У 2000 році усі ув'язнені мали ліжко з новою постільною білизною, що регулярно прасувалася. Також вони забезпечувалися миючими засобами для прибирання спальних приміщень. Збільшилась кількість та покращилась якість душових кімнат, які відвідувались засудженими раз на тиждень; більш того, на момент візиту була гаряча вода.

Як зазначалося, залишались труднощі з постачанням продуктів особистої гігієни. Виявилось також, що засуджених вимушували прати їх речі у холодній воді у камерах; з точки зору гігієни - це незадовільно.

ЄКПТ привітав досягнутий прогрес, та має надію, що він буде підтримуватися. **ЄКПТ пропонує українській владі проявити настійність у зусиллях по забезпеченню засудженим необхідних продуктів гігієни та переглянути правила прання їх речей.**

84. У параграфі 41 доповіді 1999 року ЄКПТ також рекомендував українській владі збільшити зусилля з метою забезпечення належної перебудови житлових блоків; першочерговою задачею було досягнути таких же стандартів усіх будівель, які існують у блоці №1 та поступово досягати кращих умов.

У деяких із відвіданих будівель були пофарбовані та поклеєні шпалерами стіни, хоча основні недоліки, описані у параграфі 39, не були подолані. Зокрема, санітарні вузли (туалети і душові кабінки) у житлових зонах

залишалися у жахливому стані, що спостерігалось і у 1999 році. У надвірній будівлі третього блоку (вісім отворів у землі на 300 осіб, без водопостачання та підлога, вкрита екскрементами,) умови становлять ризик для здоров'я; це приміщення не може більше використовуватися у існуючому стані.

Була запланована програма всебічного ремонту в усіх житлових будівлях, починаючи з третього блоку, що був у найжахливішому стані, але не було спеціального розкладу її виконання. **ЄКПТ рекомендує українській владі надати високого пріоритету виконанню програми ремонту у колонії № 85. У найближчому майбутньому надвірна будівля третього блоку не повинна використовуватися і має бути замінена іншою у належному санітарному стані.**

85. Режим тримання залишався гнучким. Проте, було досягнуто незначного прогресу в імплементації рекомендацій, зазначених у параграфі 43 доповіді 1999 року.

Намітився деякий прогрес у кількості засуджених, які працюють у виробничих майстернях колонії (з 600 до 700). До того ж, як у 1999 році, кількість замовлень, що отримує установа, не була постійною. Проте, деякі надії покладаються на нещодавно введenu майстерню по виготовленню цегли.

Похвальні зусилля були зроблені у напрямку освітньої діяльності, як рекомендував Комітет. Цей значне починання (що дозволить у 2000 році 60 засудженим отримати середню освіту на місці і заочно) необхідно підтримати і розвивати (включаючи вищу освіту); також необхідно розвивати плани професійної підготовки, культурної та спортивної діяльності.

ЄКПТ рекомендує українській владі надалі зосередити зусилля на розвитку діяльності у Бучанській колонії №85 (див. також параграф 61).

б) установи, що відвідані вперше

і. Сімферопольський СІЗО № 15

86. Сімферопольський СІЗО № 15, що розташований у місті, був побудований на початку ХІХ століття, він має 2 200 місць у 210 камерах. На час візиту у слідчому ізоляторі розміщалося 2 500 осіб, 177 із яких жінки і 155 неповнолітні. У той час, коли більша частина ув'язнених були під слідством, близько 600 осіб були засуджені, включаючи 30 засуджених до довічного позбавлення волі.

Ув'язнені трималися у двох блоках, один з яких відносився до початку ХІХ століття, а інший - до більш пізнішого часу, побудований у 1973 році.

87. У житлових приміщеннях для жінок і неповнолітніх (чоловічої і жіночої статі) матеріальні умови, говорячи про денне світло, штучне освітлення, чистоту і меблювання, були найкращими. Зокрема, ЄКПТ привітав той факт, що металеві жалюзі з вікон були зняті незадовго перед візитом, що призвело не тільки до покращення денного освітлення, але й набагато покращилась вентиляція.

Однак, залишилась більшість недоліків. Зокрема, рівень населення був перевищений у багатьох камерах (наприклад, 9 жінок на площі 16 м², 24 жінки на 35 м²) і більш того, не усі жінки мали власні ліжка.

88. Інший спецконтингент (чоловіки, більшість із яких під слідством) знаходився у жахливих матеріальних умовах. Ці ув'язнені тіснилися у надто переповнених спальних приміщеннях (наприклад, 22 чоловіка на площі у 18 м², 32 - на 26 м²) фактично без денного світла, із недостатнім штучним освітленням та неналежною вентиляцією. Повітря було настільки удушливим, що більшість ув'язнених вимушена була залишатись у натільній білизні. Більш того, установа не могла забезпечити окремі ліжка для кожного ув'язненого; у наслідок чого у багатьох спальних приміщеннях ув'язнені мали спати по черзі.

У той час, коли деякі спальні приміщення були свіжо викрашені, багато інших були брудними і кишіли тарганами і іншими паразитами. Туалети у камерах (як правило, частково відокремлені) були у надто незадовільному стані.

89. Чоловіки мали великий дефіцит основних предметів для підтримки особистої гігієни (лише 80 грамів мила на місяць проти 200 г. для жінок і 400 г. для неповнолітніх). Також їм не надавався туалетний папір, який був обмежений лише для жінок і неповнолітніх. Практично, у цьому плані ув'язнені залежали від їх сімей.

До того ж, як і у Бучі, умови для прання речей були незадовільними: усі ув'язнені вимушені були це робити у холодній воді у камерах.

90. Стосовно діяльності, було докладено зусиль на забезпечення освітянської діяльності для неповнолітніх (середня освіта), зокрема, за допомогою місцевої влади, яка надавала підручники, та вчителі, які за власним бажанням приходили до СІЗО у вільний час. Персонал працював з неповнолітніми у соціальній сфері, що включала навчання стосовно норм поведінки і правил суспільного життя. Крім цього, неповнолітні не мали інших форм організованої корисної діяльності (спорт, культурна діяльність, тощо).

Інша частина спецконтингенту не займалася організованою діяльністю. Крім сотні ув'язнених, які займалися у хорі, інші ув'язнені не мали роботи чи організованої спортивної діяльності. На практиці, єдиний час, що вони

проводили поза камерами, - це година прогулянки щодня в умовах, що не дозволяли у повній мірі виконувати фізичні вправи (площа дворів для прогулянок коливалася від 10 до 25 м²).

91. Підсумовуючи викладене, більшість ув'язнених була закрита протягом почти цілої доби у переповнених шкідливих для здоров'я камерах без будь-якої запропонованої діяльності. За таких умов, позбавлення волі у Сімферопольському СІЗО може бути лише досвідом, зведеним до нуля. ***

92. Досягнення постійних покращень ситуації у Сімферопольському СІЗО № 15 звичайно потребує часу. Наперед усім це залежить від значного зменшення переповненості. Ще раз факти, зібрані делегацією, демонструють важливість та негайність імплементації рекомендацій, що викладені у параграфі 59 цієї доповіді.

Проте, для подолання деяких самих значних недоліків можливо і необхідно негайно вжити заходів.

93. Стосовно матеріальних умов, ЄКПТ рекомендує вжити заходів, щоб забезпечити:

- усіх ув'язнених (чоловіків і жінок) відповідною кількістю предметів особистої гігієни та миючих засобів для спальних приміщень, а також відповідними умовами для прання одягу;
- кожного ув'язненого окремим ліжком чи спальним місцем;
- щоб матеріальні умови обох блоків якомога скоріше досягли рівня умов у жіночій секції та секції для неповнолітніх, що стосується доступу денного світла (зняття жалюзі з вікон), штучного освітлення, вентиляції та чистоти.

Що стосується організованої діяльності, ЄКПТ рекомендує надати високого пріоритету розвитку програм діяльності для неповнолітніх, щоб надати їм змогу оволодіти повною програмою освіти, виховання та іншої активної діяльності з метою використання їх потенціалу для соціальної реінтеграції; фізичне виховання має стати важливою частиною такої програми.

Стосовно дорослих ув'язнених, ЄКПТ рекомендує використовувати шляхи для забезпечення їх мінімальною спортивною активністю. Є аксіомою той факт, що коли зменшується переповнення, необхідно впроваджувати більш повну програму діяльності ув'язнених. У цьому відношенні, ЄКПТ приділяє увагу довгостроковій меті стосовно діяльності, що викладена у параграфах 130 і 33 доповідей, відповідно, 1998 та 1999 років та стосується усіх СІЗО країни.

Останнє, ЄКПТ рекомендує переглянути проекти двориків для прогулянок з метою їх розширення.

ii. Єнакіївська колонія № 52

94. Колонія № 52, що розташована поблизу Єнакієво, 60 км від Донецька, спочатку була колонією загального режиму. У 1974 році вона стала колонією спеціального режиму для засуджених, які відповідно до статті 26 Кримінального кодексу, визнані особливо небезпечними рецидивістами. У колонії трималося 859 чоловіків зі строками позбавлення волі від трьох до 25 років при загальній кількості 950 місць.

Засуджені розміщалися у двох різних будівлях: у «житловій зоні» датованій 1956 роком, що складалася із чотирьох відокремлених приміщень спального типу і двох приміщень камерного типу, добудованих у 70-80-х роках. У двох останніх будівлях (блок 1 (відділення 5-9) і блок 2 (відділення 10-13)) знаходилось 93 камери. На час візиту в них утримувалося 559 засуджених. Більшість засуджених мало провести у цих приміщеннях третину строку, перед переведенням до однієї із житлових зон колонії. Пізніше декілька з них були переведені із житлової зони або із інших колоній на період до одного року згідно зі статтею 67 Виправно-трудоного кодексу.

95. У житлових зонах, що склалися із будівель павільйонного типу, матеріальні умови були прийнятними. Спальні приміщення були відповідно освітленими (щодо денного та штучного освітлення), добре вентильованими, достатньо обладнаними і чистими. Засуджені мали доступ до загальних кімнат/кімнат з телевізорами, що були у задовільному стані. Вони мали вільний доступ до внутрішніх двориків і мали можливість доглядати за невеличким садом.

96. На противагу, матеріальні умови у двох приміщеннях камерного типу (де утримувалося більше половини засуджених) були набагато менш сприйнятливими.

Житлова площа камер була нижче офіційного стандарту у 2,5 м² на одну особу. Камери не мали адекватного доступу денного світла. Проте, делегація із задоволенням відзначила, що наприкінці першого дня візиту адміністрація колонії розпочала зняття жалюзі з вікон камер у цих двох будівлях. У тих камерах, де це було зроблено, різниця була вражаючою стосовно денного світла і вентиляції.

Загалом, матеріальні умови були незадовільними, незважаючи на спеціальні заходи, вжиті напередодні візиту ЄКПТ (такі, як фарбування і часткове відновлення постільної білизни), що спостерігалось і у інших відвіданих установах (елементарне обладнання, частково відокремлені та

невідремонтовані санітарні вузли, брудні камери із-за відсутності миючих засобів, недостатність засобів особистої гігієни, тощо). Більш того, на одному поверсі у першому блоці не було води, система водопостачання, вочевидь, була у незадовільному стані.

У двох будівлях, делегація почула багато скарг від засуджених щодо недостатнього обігріву у зимовий період і про те, що на вікнах замість скла був пластик.

97. ЄКПТ рекомендує українській владі вжити необхідних заходів з метою усунення вищезазначених недоліків у двох будівлях камерного типу. Комітет також рекомендує забезпечити, щоб взимку камери обігрівались належним чином, а також, щоб вікна були надійно ізольовані. Ці вимоги відносяться до усіх пенітенціарних установ України.

ЄКПТ також хоче отримати підтвердження факту, що усі жалюзі зняті з вікон двох приміщень камерного типу.

98. Стосовно діяльності, 626 засуджених (із 859), які були визнані годними для роботи, мали оплачувану роботу, головним чином у виробничих майстернях для гірничої промисловості (548 місць) та на суміжних роботах (більше 70 місць). Головним чином, на роботі були зайняті засуджені із житлових зон та блоку №1. Дуже невелике число засуджених із блоку №2 працювало у майстернях, що розташовані у самому блоці, коли були замовлення.

Необхідно нагадати, що призначення на роботу не обов'язково відповідає реальній роботі. Трапляється, що навіть при відсутності замовлень, засуджені, які признані годними до роботи, вимушені йти до виробничих майстерень, проводити там час, ходити навкруги, навіть не маючи можливості сидіти. **Таку ситуацію необхідно негайно переглянути.**

У 2000 році близько 100 засуджених (із житлових зон) отримали професійну освіту протягом трьох місяців у вищезгаданих майстернях та отримали сертифікат. У колонії є також клуб культури, бібліотека та невеликий спортивний майданчик. Проте, вражаючи більшість засуджених із приміщень камерного типу була відсторонена від цієї діяльності.

99. На практиці, більшість засуджених, які тримаються у приміщеннях камерного типу, особливо у другому блоці, мають єдину можливість провести час поза камерою - одна година прогулянки у невеликих двориках за ґратами (від 10 до 20 м²), куди усі засуджені виходять одночасно.

100. ЄКПТ рекомендує українській владі негайно вжити заходів для забезпечення усім засудженим, які тримаються у приміщеннях камерного

типу, доступу до існуючих програм діяльності (робота, професійна підготовка, культурна діяльність, спорт, тощо) на тій же підставі, що і засуджені із житлових приміщень.

ЄКПТ також рекомендує українській владі зосередити зусилля на розвитку діяльності у цілому в колонії № 52 (стосовно роботи, параграф 61 цієї доповіді).

ЄКПТ рекомендує переглянути з метою розширення планування двориків для прогулянок, що використовуються засудженими у приміщеннях камерного типу.

101. ЄКПТ також хотів би отримати коментарі української влади щодо чисельних скарг від засуджених стосовно того, що виробнича норма нереально висока і у разі її невиконання засуджені зовсім не отримують зарплатні.

* * *

102. У доповіді за наслідками візиту 1999 року ЄКПТ наголосив на важливості підготовки засуджених до звільнення. Делегація, що здійснила візит 2000 року відзначила, що у двох відвіданих колоніях було вжито заходів у цьому напрямку. Зокрема, похвальна нещодавня ініціатива у колонії № 85. У відкритій секції на 75 місць засуджених готують до звільнення, пропонуючи їм, зокрема, можливість для прогулянок і тюремних відпусток, а також умови життя, які існують у суспільстві. З іншого боку, підготовка до звільнення у колонії № 52 була більш поверхневою (обмежена заняттями та наданням адрес потрібних органів) і не надавала вищезгаданих можливостей.

ЄКПТ вважає, що приклад колонії № 85 необхідно підтримувати і розвивати. **Зокрема, Комітет рекомендує, щоб у колонії № 52 були зроблені зусилля у напрямку подальшого розвитку відповідної підготовки до звільнення.** Це, звичайно, буде також залежати від відповідного персоналу служб, що працюють над цією проблемою (соціальні працівники, тощо).

6. Служби охорони здоров'я

а. вступ

103. У Департаменті з питань виконання покарань наразі існує спеціальна служба, що займається проблемами охорони здоров'я, а саме управління медичного та санітарно-епідеміологічного обслуговування спецконтингенту.

Делегація була поінформована, що це медичне управління співпрацює з Міністерством охорони здоров'я у питаннях медичного забезпечення спецконтингенту. Проте, під час офіційних бесід із заступником міністра

охорони здоров'я та іншими представниками міністерства, виявилось, що рамки співробітництва фактично були порівняно вузькими. Заступник міністра охорони здоров'я звернувся до існування проекту робочого документу, що розроблений для подання до уряду з метою більш тісного залучення Міністерства охорони здоров'я до медичного обслуговування спецконтингенту у тюрмах.

ЄКПТ підтримує таку ініціативу, що повністю відповідає зауваженням, викладеним у параграфі 142 доповіді 1998 року, а саме, щоб ширше залучення міністерств охорони здоров'я до служб охорони здоров'я у тюрмах сприяло забезпеченню оптимального медичного обслуговування ув'язнених, а також імплементації загального принципу рівності медичного обслуговування з тим, що надається у суспільстві. **Комітет бажає бути поінформованим про заходи, вжиті за вищевказаною ініціативою Міністерства охорони здоров'я.**

ЄКПТ нагадує рекомендацію, викладену у параграфі 143 доповіді 1998 року, про те, щоб українська влада доклала зусиль на створення всебічної політики щодо медичного обслуговування у тюрмах, беручи до уваги принципи, визначені ЄКПТ у третій Генеральній доповіді (див. документ СРТ/Іnf (93) 12), а також рекомендацію Комітету міністрів № R(98) 7 стосовно етичних і організаційних аспектів охорони здоров'я у тюрмах.

104. Візит 2000 року ще раз висвітлив крайню невідповідність домовленостей щодо постачання необхідних медикаментів (наприклад, у колонії № 52 на час візиту не було у складі медикаментів, У СІЗО № 15 спостерігалася недостатня кількість та різноманітність медикаментів і не було ліків для лікування туберкульозу). Не дивлячись на внески Департаменту з питань виконання покарань із свого бюджету, тюрми розраховували, головним чином, на гуманітарну допомогу і сім'ї засуджених.

Як неодноразово наголошував ЄКПТ, це вирішення проблеми не є задовільним і є нестерпним, коли йдеться про лікування деяких хвороб, таких як туберкульоз. Комітет має наголосити ще раз, що це відповідальність держави забезпечувати, щоб незалежно від економічних обставин, особи позбавлені волі мали доступ до основних елементів медичного обслуговування, включаючи забезпечення медикаментами, яких потребує їх стан здоров'я.

ЄКПТ рекомендує українській владі нарешті вжити необхідних заходів для забезпечення достатнього постачання до пенітенціарних установ належних медикаментів; особливо високий пріоритет має бути наданий постачанню медикаментів для лікування туберкульозу.

б. персонал

105. Стосовно Бучанської колонії № 85 ЄКПТ у своїй доповіді 199 року рекомендував підвищити рівень персоналу медичної служби. Щодо присутності стоматолога повний робочий день рекомендація була виконана. Було деяке збільшення кількості докторів (з 3 до 4). Кількість фельдшерів залишалась незмінною; проте, краще співробітництво між обласним госпіталем і колонією дозволило збільшити площу обслуговування фельдшерами.

Обласний госпіталь, що розташований на території колонії, де рівень персоналу був визначений прийнятним у 1999 році, був забезпечений посадою анестезіолога. У доповіді 1999 року ЄКПТ критикував умови гігієни і антисептики у операційному відділенні; візит 2000 року показав, що ці недоліки були усунені і була введена у дію пост-операційна кімната. На час візиту постачання медикаментів було відповідним, дякуючи зусиллям докторів госпіталю в отриманні гуманітарної та благодійної допомоги.

ЄКПТ вітає досягнутий прогрес. Проте, ЄКПТ нагадує свою рекомендацію щодо збільшення кількості фельдшерів служби медичного обслуговування колонії і щодо збільшення лікарів.

106. У Сімферопольському СІЗО № 15 були забезпечені повні посади десяти медичних лікарів (терапевтів, спеціалістів пневмології, психіатрії, гінекології ті дерматології, а також стоматолог). Проте, залишалася вільною одна посада терапевта. Більш того, гінеколог був консультантом із іншої лікарні і багато жінок не мали доступу до цього спеціаліста, тому що не могли заплатити за консультації. Така ситуація є неприйнятною. Щодо фельдшерів, було зайнято вісім посад із 12.

Важко вважати, що така команда достатня для забезпечення належного медичного обслуговування 2 500 ув'язнених, зокрема це стосується кількості фельдшерів. **ЄКПТ рекомендує якомога скоріше заповнити вакантні посади лікарів і фельдшерів та негайно переглянути питання гінекологічного обслуговування жінок.**

Кімнати для огляду/консультацій були елементарно обладнані, але чисті. Стосовно постачання медикаментів, необхідно звернутися до рекомендації у параграфі 104.

107. У колонії № 52 медичне обслуговування забезпечувалось трьома лікарями, які працюють повний робочий день (включаючи головного лікаря), і стоматологом (працює три дні на тиждень) та 4,5 ставки фельдшерів. До штату входив психолог, який, проте, не здійснює медичне обслуговування. Не були можливі консультації у психіатра. Хоча стосовно терапевтів ситуація у цій колонії була краща, ніж у двох вищезгаданих установах, кількість фельдшерів необхідно все ж таки збільшити. Відсутність доступу до психіатра і час, коли працює стоматолог є незадовільними.

Обладнання та засоби обслуговування інфраструктури були елементарними та найчастіше застарілими, (наприклад, недостатньо перев'язочного матеріалу, шовних інструментів/матеріалу; недообладнана лабораторія і кабінет стоматолога; не було ліків на складі). Тому, число скарг стосовно медичного обслуговування було вражаючим.

Лазарет на одинадцять ліжок був елементарним, а медичний ізолятор - низької якості; зокрема, не було доступу денного світла. Більш того, чистота усього відділення залишала бажати кращого.

ЄКПТ рекомендує забезпечити наявність психіатра і присутність стоматолога на повний робочий день; необхідно також збільшити кількість фельдшерів. Комітет також рекомендує негайно вжити заходів для забезпечення постачання необхідного обладнання і медикаментів для медичної служби. До того ж, необхідно подолати матеріальні недоліки у лазареті і медичному ізоляторі.

в. медичне обстеження при прийомі

108. Медичне обстеження ув'язнених, які прибувають до установи, було невідповідним у деяких із відвіданих установ. Медичне обстеження було поверхневим, що обмежувалося, у кращому випадку, зважанням ув'язненого та вимірюванням його кров'яного тиску; більш того, у Сімферопольському СІЗО ця задача покладалася на фельдшера, який консультувався з лікарем лише у разі крайньої вимоги ув'язненого.

Кожний ув'язнений, який прибуває до установи має бути належним чином обстежений і вислуханий лікарем якомога скоріше після його/її прибуття; медичне обстеження має проводитися у день прийому до установи, крім виключних випадків, і особливо, якщо це стосується СІЗО. Таке медичне обстеження при прийомі може також проводитись фельдшером, який доповідає лікарю. **ЄКПТ рекомендує вжити заходів, щоб це стосувалося усіх пенітенціарних установ.**

109. Що стосується реєстрації пошкоджень/травмувань ув'язнених, слід звернутися до рекомендацій, наданих у параграфі 26 цієї доповіді та параграфі 151 доповіді 1998 року.

110. Щонайменше у двох відвіданих установах (Сімферопольське СІЗО і колонія № 52) ні медичне обстеження при прибутті, ні таке, що проводилося протягом ув'язнення, не були конфіденційними, тому що був присутній тюремний персонал. **ЄКПТ рекомендує, щоб усі медичні обстеження ув'язнених (незалежно від часу проведення і категорії ув'язнених) проводилися - якщо лікар не вимагає цього у окремих випадках - поза**

присутності тюремних офіцерів; таке правило необхідно застосовувати і під час лікування ув'язнених.

г. туберкульоз

111. У своїх двох попередніх доповідях ЄКПТ з усіма подробицями звернувся до цієї основної проблеми, що вразила українську пенітенціарну систему. У 2000 році стан речей у відвіданих установах був таким же безнадійним, як і у минулому стосовно боротьби з туберкульозом і лікування ув'язнених, які страждають на цю хворобу.

ЄКПТ закликає українську владу забезпечити, щоб українська пенітенціарна система була у змозі слідувати політиці ефективного виявлення та боротьби з туберкульозом у відповідності до рекомендацій, що вже були надані ЄКПТ (параграфи 153 і 154 доповіді 1998 року та параграф 51 доповіді 1999 року, а також вищезгаданий параграф 104).

112. Наприкінці свого візиту делегація вимагала від української влади вжити негайних заходів щодо покращення матеріальних умов у камерах 99, 100, 101 і 112 у туберкульозному відділенні Сімферопольського СІЗО № 15, а також у камерах для таких пацієнтів у Вінницькій тюрмі № 176, або, у разі відсутності таких, вивести їх із служби. Умови, що спостерігалися, були благоприємними для розповсюдження хвороби та становили ризик для здоров'я пацієнтів: зокрема, не було доступу денного світла і свіжого повітря, та гігієна була невідповідною.

ЄКПТ хотів би отримати інформацію про вжиті з цього приводу заходи. Більш того, у світлі інших спостережень делегації, Комітет рекомендує, щоб усі туберкульозні пацієнти мали змогу проводити, щонайменше, одну годину на свіжому повітрі щоденно.

7. Інші питання

а. тюремний персонал

113. У доповіді за наслідками візиту 1998 року (параграфи 160 і 162) ЄКПТ детально обговорював питання добору та підготовки персоналу. Комітет із зацікавленням відмітив розвиток, що був досягнений у цій сфері (див. відповідь української влади на доповідь ЄКПТ 1999 року), зокрема, відкриття училищ професійної підготовки та імплементація проекту добору і підготовки персоналу у співробітництві з Радою Європи. **ЄКПТ бажає отримати подальшу інформацію стосовно критеріїв добору персоналу і підготовки, що надається (тривалість, зміст). Комітет також хотів би знати, чи має персонал, що вже працює, можливість службової підготовки і, якщо так, то якої тривалості.**

б. дисципліна і суворий камерний режим

114. Тривалість перебування у дисциплінарній камері (ШЗО) та процедура поміщення туди ув'язненого були підкреслені у параграфі 163 доповіді 1998 року. У своїй відповіді українська влада надала додаткову інформацію, де стверджувалося, що процедура дисциплінарного покарання забезпечує розбирання кожної справи ув'язненого на предмет скоєного їм/єю правопорушення. Перевірка відповідних справ у відвіданих установах показала, що це відбувається на практиці.

115. Із відповідних записів у журналах реєстрації стало відомо, що ув'язнених часто поміщали у ШЗО на періоди до 15 діб на багатьох підставах (висловлення незгоди з персоналом, спроба відчинити віконце у дверях, не бажання виконувати денну норму виробітку). **ЄКПТ бажає отримати коментарі української влади з цього приводу.**

116. ЄКПТ наголошує із занепокоєнням, що всупереч твердженням, наданим українською владою у своїй відповіді, ув'язненим, яких поміщено до ШЗО, не надають годинної прогулянки щодня. **Комітет рекомендує українській владі негайно забезпечити, щоб надані нею інструкції стосовно цього, виконувалися в усіх установах. Також, ЄКПТ нагадує свою рекомендацію, надану у доповіді 1998 року, що ув'язнені у ШЗО мають бути забезпечені літературою.**

117. Стосовно матеріальних умов у ШЗО, туалети у камерах у Бучанській колонії були частково відокремлені, як рекомендувалося у доповіді 1999 року; проте, інші недоліки не були виправлені.

У Сімферопольському СІЗО були відкриті шість нових ШЗО. Їх матеріальні умови були прийнятними, за одним виключенням: не було доступу денного світла. Такий же недолік був виявлений у ШЗО Вінницької тюрми.

Умови у камерах ШЗО колонії № 52 були злиденними. Рівень перенаселення був занадто високий (12 осіб на 17,6 м²). Спальні лавки (що прибирались на ніч) були лише 22 см завтовшки та стільці – 5 см. У камерах не було денного світла, проточної води і туалет був виставлений на показ усієї камери (але, протягом візиту розпочались роботи по відокремленню).

У більшості установ ув'язнені у ШЗО не мали змогу прийняти душ протягом всього періоду перебування. Проте, позитивним було те, що ув'язненим надавалися матраци та ковдри на ніч.

ЄКПТ рекомендує подолати чисельні недоліки щодо матеріальних умов у ШЗО, що описані вище. Першочерговою задачею має бути

проблема доступу денного світла. Крім того, ув'язненим у ШІЗО необхідно приймати душ щонайменш один раз на тиждень.

118. Матеріальні умови у камерах суворого режиму – приміщеннях камерного типу (ПКТ) - є відображенням умов, що спостерігалися у ШІЗО відвіданих установ. Отже, **вищезгадані рекомендації мають бути застосовані також у цьому контексті.**

119. Режими для таких ув'язнених відрізняються від однієї установи до іншої (або навіть між ув'язненими) і на практиці розгляд цього питання був на розсуді начальників установ. У Бучанській колонії № 85 багато ув'язнених у ПКТ мали дозвіл на роботу та короткострокові візити (див. параграф 122). Навпроти, у Єнакіївській колонії № 52 такі ув'язнені мали право лише на годину прогулянки, а візиту були заборонені протягом усього періоду перебування у ПКТ (що міг тривати від шести місяців до року); такий стан справ є неприйнятним.

ЄКПТ рекомендує у негайному порядку переглянути застосування ПКТ, щоб гарантувати, що усі ув'язнені, кого це стосується, були забезпечені корисною діяльністю та короткостроковими побаченнями. У разі необхідності мають бути внесені відповідні поправки.

120. ЄКПТ виражає свою занепокоєність ситуацією з цього приводу у колонії № 52 стосовно сумісного використання суворого камерного режиму (ПКТ) і дисциплінарних камер (ШІЗО). Уважне вивчення відповідних журналів та ряду особових справ виявило, що для багатьох ув'язнених поміщення до ПКТ проводилось до або після перебування у ШІЗО. В одній справі комбінація цих двох мір призвела до того, що один засуджений провів більше півроку ШІЗО ат ПКТ. **ЄКПТ бажає отримати коментарі української влади стосовно цього питання.**

в. контакт із зовнішнім світом

121. Ситуація щодо візитів та листування заарештованих у СІЗО залишається такою ж, що була описана у параграфі 167 доповіді 1998 року. Вони залишаються предметом дозволу компетентних органів (слідчих, слідчих органів чи суду, що розглядає справу).

ЄКПТ визнає, що інколи необхідно в інтересах слідства надавати певні обмеження на візити деяким заарештованим. У той же час, такі обмеження мають бути суворо лімітовані вимогами справи та мають вводитись на якомога коротший період. Ні в якому разі побачення заарештованих із їх сім'ями не можуть бути заборонені на довгий період. Якщо є підстави вважати, що присутній ризик зговору, бажано надати дозвіл на побачення, але під суворим контролем. Такий підхід також має застосовуватись до листування з родичами.

Виходячи з цього, ЄКПТ наполягає на тому, щоб ці питання листування та побачень заарештованих були переглянуті.

122. Згідно зі статтею 39 Кримінально-виконавчого кодексу засуджені особи мають право на короткострокові візити протягом чотирьох годин на місяць і одне довгострокове побачення раз у три місяця (до трьох днів). Листування з родичами може бути необмежене. Засудженим дозволяється телефонувати один раз на три місяці. Тоді як засуджені до довічного позбавлення волі та засуджені на соціальному режимі не мають таких прав (див. параграф 70, 79 вище).

123. Делегація спостерігала, що деяка кількість місць для проведення короткотривалих візитів знаходилась у неадекватному співвідношенні із загальною кількістю місць (наприклад, у Сімферопольському СІЗО було лише три кімнати для відкритих візитів та п'ять вузьких будок із скляними перегородками; у колонії № 52 короткотривалі візити проходили у чотирьох таких будках).

ЄКПТ рекомендує українській владі збільшити, наскільки дозволяє ситуація, площу приміщень для короткотривалих візитів. Він також нагадує українській владі переглянути умови проведення візитів для того, щоб забезпечити якнайскоріше, що заарештовані та засуджені провадили побачення у більш відкритих умовах.

г. скарги та інспекційні процедури

124. У відповіді української влади 1998 року було вказано, що засуджені мають право конфіденційно звертатися до прокурора та Омбудсмена. Проте, на практиці це виявилось не так. Скарги, що надіслані заарештованими та засудженими особами до компетентних національних влад, включаючи прокурора та Омбудсмена, направлялися незапечатаними до спеціального відділу установи, де вони реєструвалися та відсилалися до відповідних органів згідно з їх змістом. Письмові відповіді на скарги засуджених також реєструвалися. Більш того, прокурори, які зустрічалися з делегацією, підтвердили, що скарги та звернення, адресовані до міжнародних органів, таких як Європейський суд з прав людини, не могли бути направлені запечатаними. Тому не дивно, що багато засуджених висловлювали недовіру існуючій системі та небажання використовувати своє право на оскарження через боязнь можливих негативних наслідків.

ЄКПТ рекомендує українській владі забезпечити заарештованим та засудженим особам конфіденційний доступ до органів державної влади, у чий компетенції знаходиться розгляд скарг, і у відповідності із взятими зобов'язаннями, до міжнародних органів. У разі потреби вжити практичних заходів стосовно забезпечення конфіденційності передачі скарг (наприклад, забезпечення конвертами; встановлення закритих ящиків для скарг засуджених,

що можуть відчинятися лише таємно відповідними особами). **Комітет також бажає отримати підтвердження про вжиті заходи щодо включення Президента ЄКПТ до списку осіб, до яких засуджені можуть мати конфіденційний доступ.**

125. Стосовно інспекцій тюрем прокурорами (див. параграф 172 доповіді 1998 року) делегація отримала чітке враження після розмов з прокурорами, що виконання їх повноважень було обмежене моніторингом відповідності до закону та проведенням щомісячних перевірок, головним чином, адміністративного характеру. Зокрема, прокурори розмовляли лише з засудженими, які особливо вимагали зустрічі з ними. **ЄКПТ рекомендує заохочувати прокурорів повністю використовувати їх повноваження у проведенні перевірок (регулярних і без попередження) пенітенціарних установ.** Зокрема, вони повинні зустрічатися не тільки з адміністрацією та персоналом, але також і з ув'язненими; вони мають брати ініціативу відвідувати камери (включаючи ШЗО і ПКТ) та входити у контакт з ув'язненими (і не тільки з тими, хто вимагав побачитись з прокурором).

126. Делегація також мала тривалі зустрічі з пані Карпачовою, Омбудсменом України. ЄКПТ з інтересом відзначив, що її повноваження включаючи право на відвідування у будь-який час будь-яке місце позбавлення волі в Україні. Комітет відзначив рішучість, з якою Омбудсмен має намір виконувати у повній мірі цю роль. Проте, виявилось, що поширення її . **ЄКПТ бажає отримати коментарі української влади з цього питання.**

д. стабільність тримання ув'язнених

127. У двох установах (колонія № 52 і Сімферопольський СІЗО № 15), делегація ЄКПТ спостерігала практику частого переведення ув'язнених до інших камер чи секцій без попередження, що вимушувало їх постійно адаптуватися до нового оточення з різними ув'язненими та персоналом. Адміністрація місцевих установ висловила декілька аргументів застосування цієї практики (внутрішня безпека, вимога слідчих органів, часте переведення до установ міліції чи судів).

ЄКПТ визнає, що оперативна обстановка може у виключному випадку вимагати таких мір. Проте, було б бажаним уникнути, наскільки це можливо, зайвого переведення ув'язнених. **ЄКПТ був би вдячний українській владі за коментарі з цього приводу.**

є. транзит і транспортування ув'язнених

128. У Вінницькій установі делегація спостерігала нестерпні умови, у яких знаходились транзитні ув'язнені в очікування продовження подорожі. На час візиту 42 ув'язнених товпилися у камері (6А) близько 50 м² позбавлені доступу

денного світла і свіжого повітря у задушливій атмосфері (понад 26° С у камері). Виявилося, що за два дні до цього у камері знаходилось більше 50 ув'язнених. Наприкінці візиту делегація вимагала владу вжити необхідних заходів для подолання такої ситуації. **ЄКПТ бажає отримати детальний звіт вжитих заходів у відповідь на вимогу делегації.**

129. Стосовно автодорожнього транспортування ув'язнених, делегація перевірила два фургони Міністерства внутрішніх справ у Сімферопольському СІЗО. Кожний фургон має колективні та індивідуальні відділення. Індивідуальне відділення було площею 0,5 м²; у параграфі 189 доповіді 1998 року ЄКПТ вже рекомендував припинити практику поміщення ув'язнених у відділення такого розміру. Умови цих furgonів схожі на ті, що були описані у вищезгаданому параграфі доповіді 1998 року (погане штучне освітлення, недостатня вентиляція).

130. Стосовно залізничного транспортування, делегація перевірила умови одного із спеціальних вагонів для перевезення ув'язнених. У вагоні були відділення розмірами 2 і 3,5 м² з відкидними лавками. Кількість людей у менших відділеннях – шість осіб при тривалості перевезення не більше чотирьох годин, і чотири особи для триваліших перевезень. У більших (3,5 м²) відділеннях – до 16 осіб у разі короткотривалих перевезень та 12 осіб – на далекі відстані. Відділення мали деякий доступ денного світла; проте, вентиляція була недостатньою. Туалети були в огидному стані, заповнені екскрементами, незважаючи на той факт, що засуджені мали від'їздити за декілька хвилин.

Під час перевезення, навіть на далекі відстані, ув'язнені не забезпечувались їдою, питної води було також недостатньо.

131. Спосіб перевезення ув'язнених, зокрема, залізницею - є несприйнятливим, беручи до уваги матеріальні умови та тривалість подорожі.

ЄКПТ рекомендує переглянути умови транспортування засуджених по Україні у світлі наступних зауважень. Комітет рекомендує українській владі негайно вжити наступних заходів щодо:

- **значного зменшення максимальної кількості засуджених у відділеннях спеціального вагону: у відділенні 3,5 м² може знаходитись не більше шести осіб, а у відділенні 2 м² – не більше трьох осіб;**
- **забезпечення засуджених під час перевезення питною водою та у разі довготривалого перевезення – їдою;**
- **не використання відділень розміром 0,5 м² у фургонах для перевезення засуджених.**

В. Психіатричні установи

1. Попередні зауваження

132. З прийняттям 22 лютого 2000 року Закону про психіатричне лікування відбулися значні зміни щодо законодавчих рамок примусового поміщення і лікування у психіатричних установах України. Наряду із наданням гарантій для пацієнтів на примусовому лікуванні новий закон вводить рамки розвитку центрів суспільної допомоги.

ЄКПТ вітає цей новий закон. Відповідно до основних положень статті VI Закону, Кабінет міністрів України має забезпечити, щоб усі необхідні регулюючі законодавчі акти та заходи щодо виконання закону були прийняті протягом шести місяців після вступу закону у дію. **ЄКПТ закликає українську владу забезпечити імплементацію нового закону без зволікань.**

Надалі, у світлі інших зауважень, **Комітет вірить, що українська влада буде у змозі провести чітку різницю між примусовими та не примусовими пацієнтами.**

133. Протягом 2000 року делегація ЄКПТ відвідала Вінницьку психіатричну лікарню № 2. Це загальна психіатрична лікарня з підрозділом посиленого режиму безпеки, що розташована у передмісті. Побудовані у 1989 році, корпуси лікарні вже мають ознаки руйнування. На час візиту у лікарні знаходилося 469 пацієнтів при загальній кількості 510 місць. Лікарня має десять відділень: судове відділення під вартою (чоловіки та жінки); психіатричне відділення (чоловіки та жінки); неврологічне відділення (чоловіки та жінки); відділення інтенсивної терапії (чоловіки та жінки); та шість загальних відділень (три для чоловіків і три для жінок). Необхідно зазначити, що 62 особи були госпіталізовані примусово, 47 із яких знаходились у судовому відділенні під вартою (1 відділення). Більшість примусових пацієнтів були визнані судом такими, що не несуть кримінальної відповідальності на підставі психічного розладу та підлягають примусовому лікуванню. Їх поміщення проводилось за тими ж правилами, що описані у параграфі 225 доповіді 1998 року. Примусове поміщення інших пацієнтів проводилось відповідно до положень, наданих українською владою у відповіді на згадану доповідь (іншими словами, відповідальність за поміщення покладена на колегію психіатрів лікарні).

134. Делегація ЄКПТ також відвідала палати, що знаходяться під охороною (6 та 16) Кримської психіатричної лікарні № 1. Ця лікарня, що була заснована на початку 19 століття, розташована у місті Сімферополі та складається із близько дюжини одноповерхових будівель, що знаходяться у зеленому оточенні. На час візиту у шостому відділенні, що розраховане на 35 місць знаходилось 36

пацієнтів, а у 16-му відділенні на 40 місць знаходилось 46 пацієнтів. Відділення 16 мало посилений режим безпеки для осіб, які скоїли тяжкі злочини. Після оцінки пацієнти можуть бути переведені до шостого відділення, де режим значно слабший.

Делегацію поінформували, що в кінці 2000 року буде введено нову палату на 60 місць, куди переведуть пацієнтів із обох відділень, що знаходяться під наглядом. Проте, беручи до уваги той факт, що кількість пацієнтів відділень 6 і 16 перевищує 60 осіб, стало неясним, куди розмістять пацієнтів, які залишаться. **ЄКПТ бажає отримати від української влади чітку інформацію стосовно плану нової палати та рівня її наповнення. комітет також хоче знати місце знаходження пацієнтів відділення 6 та 16, яких не переведено до нової палати.**

2. Погане поводження

135. Делегація не почула жодної скарги та не збрала жодного доказу про погане поводження з пацієнтами у двох відвіданих психіатричних установах.

Зокрема, у відношенні до Вінницької психіатричної лікарні, ЄКПТ відзначив зусилля адміністрації щодо покращення умов у лікарні та відданість справі нагляду за пацієнтами, що демонструє персонал лікарні. Усе це гідно похвали, беручи до уваги недостатність фінансових ресурсів у розпорядженні персоналу.

3. Електрошокова терапія (ЕШТ)

136. Метод лікування електрошоком регулярно використовується у Кримській психіатричній лікарні № 1. Лікування проводилось у немодифікованій формі (тобто, без анестезії та м'язових релаксантів). Більш того, не було спеціальних журналів проведення електрошокової терапії.

137. Електрошокова терапія є визнаною формою лікування психіатричних хворих, які страждають на особливі розлади. Проте, ЄКПТ особливо занепокоєний, коли цей метод використовується у немодифікованій формі; цей метод не можливо більше вважати за прийнятну психіатричну практику. Крім ризику пошкодження м'яких тканин та інших негативних медичних наслідків, такий процес є деградуючим як для пацієнтів так і для персоналу. Таким чином, електрошокова терапія має впроваджуватися тільки у модифікованій формі (тобто, з анестезією та м'язовими релаксантами).

ЄКПТ рекомендує скасувати практику застосування електрошокової терапії у не модифікованій формі (тобто, без анестезії та м'язових релаксантів) як у Кримській психіатричній лікарні № 1 так і в інших психіатричних установах, де ЕШТ впроваджується у такій формі.

138. Крім того, електорошокова терапія має провадитись не у присутності інших пацієнтів (бажано у спеціально обладнаній окремії кімнаті) персоналом, підготовленим для проведення такої процедури. Застосування методу ЕШТ має бути детально відображене у спеціальному реєстрі; лише у такий спосіб будь-яке небажане застосування може бути виявлене керівництвом лікарні та обговорене з персоналом. **Комітет рекомендує українській владі вжити необхідних заходів щодо забезпечення виконання усіх цих вимог.**

4. Персонал

139. Медичний персонал Вінницької лікарні складається із 20 лікарів з повною зайнятістю і 10 лікарів, які працюють у клінічній та діагностичній лабораторіях лікарні. Персонал, що доглядає за пацієнтами, складає 332 особи, включаючи санітарок, помічників лабораторії, фізіотерапевтів та фармацевтів.

Щодо кваліфікованого персоналу для впровадження терапевтичних заходів, у лікарні працює тільки два психолога. Хоча одна особа і проводила терапевтичну діяльність, професійних невропатологів у лікарні не працювало.

140. Хоча у Вінницькій лікарні додержувалися українського стандарту психіатр/пацієнт 1 : 40 (див. параграф 210 доповіді 1998 року), обмежена кількість психологів та відсутність іншого кваліфікованого персоналу для впровадження терапевтичних заходів заважає появі терапевтичного оточення, що базується на багатодисциплінарному підході.

ЄКПТ рекомендує українській владі надати пріоритету спробі підвищити кількість психологів та професійних невропатологів. Далі, якомога скоріше необхідно забезпечити зайнятість вакантної посади соціального працівника у відділі посиленого режиму безпеки.

141. Що стосується відділення 6 та 16 Кримської психіатричної лікарні № 1, делегації не вдалося в'яснити точну кількість персоналу через зміни, що мають скоро статися (див. параграф 134 вище). **ЄКПТ бажає отримати детальну інформацію щодо кількості лікарів (психіатрів і терапевтів), середнього медичного та іншого персоналу, підготовленого для догляду та реабілітаційної діяльності.**

5. Житлові умови пацієнтів

142. Задачею будь-якої психіатричної установи має бути надання матеріальних умов, сприятливих для лікування та добробуту пацієнтів: кажучи психіатричними термінами, позитивне терапевтичне оточення. Це важливо не лише для пацієнтів, але і для персоналу, який працює у психіатричних установах. Створення такого середовища передбачає, перш за все, забезпечення

достатньої жиллої площі на пацієнта, а також адекватного освітлення, опалення та вентиляції, підтримування установи у задовільному стані і задоволення вимог гігієни.

148. Як вже раніше відзначалося у доповіді 1998 року, ЄКПТ признає, що значні покращення у сфері реабілітації та лікувальної діяльності мають очікувати кращої економічної ситуації. Та вже зараз необхідно докласти зусиль щодо покращення якості лікування пацієнтів у цих двох лікарнях.

Що стосується трудотерапії, ЄКПТ закликає до того, що вона є важливим компонентом реабілітаційного процесу та має бути невід'ємною частиною лікування пацієнтів. Проте, така діяльність не має впроваджуватися лише керуючись станом ринку праці. Необхідно докласти зусиль щодо створення індивідуальної та групової терапії, а також розвивати творчу діяльність та спорт.

149. **ЄКПТ рекомендує українській владі вжити необхідних заходів, щоб поширити ряд лікувальної та реабілітаційної діяльності у світлі вищезазначених зауважень, а також забезпечити, щоб для кожного пацієнта був розроблений індивідуальний план лікування.**

Комітет також закликає, що довгостроковою метою має бути відхід від примітивної практики поміщення пацієнта до лікарні та його лікування медпрепаратами та створення терапевтичного середовища, що включатиме трудотерапію і психологічно-соціальне втручання.

У світлі інших спостережень у Кримській лікарні № 1 ЄКПТ рекомендує зробити кроки у напрямку забезпечення усіх пацієнтів, чий стан здоров'я це дозволяє, щоденною прогулянкою у відповідних місцях тривалістю щонайменше одна година.

150. Делегацію ЄКПТ поінформували, що у відношенні до забезпечення медичними препаратами Вінницька лікарня залежить від сімей пацієнтів та гуманітарної допомоги приблизно на 50%. У той же час, згідно із новим законом від 31 березня 2000 року на будь-яку гуманітарну допомогу накладається 20% податку, що на думку персоналу лікарні може призвести до її скорочення.

Визнаючи, що у час економічної скрути певні втрати неминучі, включаючи заклади охорони здоров'я, Комітет бажає наголосити ще раз, що забезпечення деякими предметами першої необхідності повинно завжди гарантуватися державою в закладах, де знаходяться особи під її опікою. Це включає і відповідне лікування. Як визначено статтею 5 нового закону про психіатричне лікування, держава гарантує необхідне лікування.

151. ЄКПТ із занепокоєнням відзначив, що превалюючою причиною смертності пацієнтів Вінницької лікарні № 2 у 1999 році був туберкульоз. **Загальні рекомендації, що надані у параграфі 104 вище, стосовно постачання медпрепаратів для лікування туберкульозу, відносяться з відповідними змінами до психіатричних лікарень.**

152. Делегація була поінформована, що у Вінницькій психіатричній лікарні запроваджували інсулін терапію. **ЄКПТ бажає отримати коментарі української влади стосовно цього питання та чітку інформацію щодо існуючих керівних принципів використання інсулін терапії, включаючи згоду пацієнта.**

7. Засоби приборкання

153. Приборкання збуджених та/чи буйних пацієнтів може інколи бути необхідним у будь-якій психіатричній лікарні. Це є предметом особливого занепокоєння ЄКПТ, беручи до уваги можливість зловживання та поганого поводження.

154. У Вінницькій психіатричній лікарні № 2 делегацію ЄКПТ поінформували, що збуджених пацієнтів не ізолюють. ЄКПТ вітає такий підхід. Насправді, у психіатричній практиці є чітка тенденція уникати ізолювання пацієнтів. З іншого боку, ізолювання усе ще застосовується у відділенні 16 Кримської психіатричної лікарні № 1.

В обох відвіданих лікарнях інколи прибігали до фізичного приборкання збуджених та/чи буйних пацієнтів. У Вінницькій психіатричній лікарні самою поширеною формою приборкання був контроль персоналу. Проте, у разі необхідності, пацієнтів загортали у простирадла або у саморобні ремені (зроблені з стрічок та перев'язочного матеріалу) для захисту щиколотки, зап'ястя та грудей. Застосування таких заходів фізичного приборкання завжди виконувалось за наказом, або схваленням психіатру (та навіть часто у його/її присутності). У відділеннях 6 і 16 Кримської психіатричної лікарні прибігали також до методу “легкої фіксації” (стрічки для захисту зап'ястя та щиколотки). Проте, накладання таких засобів фізичного приборкання виконувалось не за наказом чи з дозволу лікаря.

157. Як зазначалося у доповіді 1998 року (параграф 224), особи з розладами психіки є особливо уразливими, а тому мають забезпечуватися гарантіями з метою запобігання такої форми поведінки, що не відповідає стану здоров'я. З цього свідчить, що примусове поміщення до психіатричного закладу має завжди супроводжуватись відповідними гарантіями, а потреба у такому поміщенні має переглядатися у регулярні інтервали. Далі, поміщення особи до психіатричної лікарні на примусовій основі не повинно бути санкціонованим лікуванням без згоди пацієнта. Інші гарантії мають стосуватися таких питань, як ефективна

процедура скарг, підтримка зв'язків із зовнішнім світом, зовнішній нагляд за психіатричними закладами.

158. Що стосується осіб, які не несуть кримінальної відповідальності, процедура законного поміщення та її перегляд були описані ЄКПТ у параграфі 225 доповіді 1998 року. Під час візиту 2000 року делегація пересвідчилась, що стосовно поміщення та його перегляду, встановлені вимоги виконувалися на практиці.

159. Стосовно поміщення цивільних пацієнтів до психіатричної лікарні, ЄКПТ вже привітав прийняття нового закону щодо психіатричного лікування. Стаття 16 нового закону передбачає, що особа може бути поміщена до психіатричної лікарні за рішенням психіатра, а потім бути оглянута комісією психіатрів лікарні протягом 24 години з моменту прийняття. Якщо комісія визнає, що примусова госпіталізація необхідна, то згідно із статтею 14, до відповідного суду протягом 24 години має бути адресована обґрунтована вимога про примусове поміщення. При процедурі примусового поміщення за рішенням суду комісія психіатрів лікарні має щомісячно проводити перегляд такого поміщення з метою визначення необхідності його припинення чи продовження. Продовження примусового лікування терміном більше шести місяців потребує подальшого судового рішення. Інше продовження може бути отримане на період до шести місяців за такою ж процедурою.

До того ж, пацієнти можуть самі чи через своїх законних представників оспорювати рішення суду про їх поміщення чи лікування у психіатричній установі (стаття 17). Згідно зі статтею 25 пацієнти мають право на адвоката та юридичну допомогу з усіх питань щодо психіатричного лікування.

160. Стосовно згоди пацієнта на лікування, вивчення нового Закону про психіатричну допомогу виявило, що загалом, наголос ставиться як на інформування пацієнтів, так і їх вільну інформовану згоду на лікування. Проте, закон виключає, зокрема, вимогу такої згоди у разі примусового поміщення.

З точки зору ЄКПТ така поширена зневага принципів вільної та інформованої згоди на лікування не є прийнятною. **Комітет рекомендує, щоб будь-який відхід від цього базового принципу застосовувався лише у чітко визначених виключних випадках.**

161. Стосовно інших гарантій, стаття 25 закону (положення, що має вступити в силу 1 січня 2001 року) надає перелік основних прав, включаючи право на конфіденційне листування (відправка та отримання листів) та особисті відвідування.

Також необхідно оговорити як особливу умову право пацієнтів на пряме спілкування з представниками лікарні стосовно усіх питань щодо психологічної допомоги та поваги своїх прав.

162. ЄКПТ визнає корисним, щоб, паралельно до імплементації нового закону, пацієнтам при поміщенні до лікарні надавався інформаційний бюлетень з описом функціонування установи та визначенням прав пацієнта. **Комітет рекомендує українській владі ввести такі бюлетені у психіатричних установах.**

163. У доповіді 1998 року (параграф 231) ЄКПТ підкреслює значну важливість, яку він приділяє регулярному відвідуванню психіатричних установ незалежним органом (наприклад, суддею чи наглядовим комітетом) відповідним за перевірку лікування пацієнтів. Зокрема, такий орган має бути уповноважений на особисте спілкування з пацієнтами, напряду отримувати від них будь-які скарги та робити будь-як необхідні рекомендації.

Стаття 30 закону 2000 року передбачає моніторинг психіатричних установ Міністерством охорони здоров'я та місцевими органами виконавчої влади та місцевою урядовою владою. Представникам громадських асоціацій також необхідно надати право на відвідування психіатричних установ. Більш того, згідно зі статтею 31 прокурори уповноважені здійснювати моніторинг за ситуацією у психіатричних установах. **ЄКПТ вірить, що статті 30 та 31 Закону про психіатричну допомогу у повному обсязі будуть здійснюватися на практиці.**

Г. Військові гауптвахти

164. У 2000 році делегація ЄКПТ відвідала дві гауптвахти Міністерства Оборони – у Севастополі і Сімферополі. У відвіданих установах вона не почула жодної скарги і не отримала жодного доказу поганого поводження з арештованими військовослужбовцями зі сторони персоналу.

165. Військова гауптвахта Севастопольського гарнізону має чотири камери для тримання військовослужбовців, які підозрюються у порушенні Військового Статуту, або у злочинах загального кримінального права. Термін тримання не має перевищувати 72 години, після чого заарештованого звільняють та повертають до військової частини, або переводять до установи МВС (ІТТ) чи іншої військової гауптвахти. Така позиція була підтверджена під час вивчення журналів, що ведуться належним чином.

166. Матеріальні умови гауптвахти мають такі ж недоліки, як у багатьох відвіданих райвідділах МВС (див. параграф 44). Хоча одна камера і була відповідного розміру (6 м²), інші були маленькими (3 – 4 м²). До того ж, жодна камера не мала доступу денного світла та більшість з них мали недостатнє штучне освітлення та вентиляцію. Заарештовані не були забезпечені на ніч матрацами та ковдрами.

З позитивної сторони, щоденно надавалося трьохразове харчування, арештовані мали предмети особистої гігієни та миючі засоби. До того ж, у блоці камер була душова кімната (хоча душ і не працював на момент візиту).

167. У Сімферопольській гарнізонній гауптвахті можуть триматися військовослужбовці за дисциплінарні порушення², за злочини, що передбачені Військовим Статутом або Кримінальним кодексом. На час візиту один військовослужбовець був заарештований за дисциплінарні порушення та знаходився там протягом семи днів, а чотири - за злочини, передбачені Військовим статутом. Троє з них трималися на гауптвахті протягом чотирьох місяців.

168. Гарнізонна гауптвахта має шість камер загальною кількістю 26 місць. Як і у Севастополі, основні недоліки матеріальних умов стосуються доступу денного світла, штучного освітлення та вентиляції. Усе це найбільш турбує Комітет, беручи до уваги, що терміни тримання можуть бути довгими. Облаштування було надто примітивним (нари, що опускаються на ніч, а протягом дня – вузькі лавки завширшки 14 см). Крім того, розміри окремих дисциплінарних камер (близько 3,5 м²) були непідходящі для тривалих періодів тримання. Рівень зайнятості в інших камерах був занадто великий (до трьох осіб на площі близько 7 м²; 18 осіб – на 22 м²). Більш того, матраци надавалися лише засудженим та заарештованим військовослужбовцям, а ковдри не отримували ніхто.

Проте, як і у Севастополі, необхідно поставити наголос на позитивних аспектах стосовно харчування, можливості особистої гігієни та підтримування чистоти камер.

Стосовно режиму, військовослужбовці під дисциплінарним арештом забезпечувались літературою, їх дозволялося відвідувати, а також вони виконували господарські роботи поза камерою. На противагу, засуджені та ті, що перебувають під слідством вочевидь не займалися жодною діяльністю; вони лише мали дозвіл читати та отримувати візити родичів.

169. На обох гауптвахтах, згідно з військовими правилами, ув'язнені військовослужбовці усіх категорій мали дозвіл на 50 хвилин фізичних вправ на свіжому повітрі, що проходили на відповідних територіях.

170. **ЄКПТ рекомендує, щоб:**

- **в усіх військових гауптвахтах:**

² Згідно із Дисциплінарним статутом Збройних Сил України дисциплінарний арешт на гауптвахті може тривати до десяти діб.

- кожен військовослужбовець, який має провести ніч в ув'язненні, з будь-якої причини, забезпечувався чистим матрацом та ковдрою;
 - кожний військовослужбовець, якого тримають більше 24 годин, мав дозвіл на годину прогулянки несвіжому повітрі;
- у Сімферопольському гарнізоні:
- розширити дисциплінарні камери площею 3,5 м² (бажано до 6 м² щонайменше);
 - скоротити дозволений рівень зайнятості камер;
 - забезпечити адекватний доступ денного світла до камер;
 - обладнати камери столами та відповідними місцями для сидіння (прикріпленими до полу, якщо необхідно);
 - використовувати можливість для позакамерної діяльності військовослужбовців, ув'язнених на тривалі періоди (як заарештованих, так і засуджених);
- У Севастопольському гарнізоні виправити недоліки матеріального стану стосовно освітлення та вентиляції.

Комітет хотів би отримати інформацію стосовно розвитку запланованого будівництва нової військової гауптвахти у Севастополі.

171. Наприкінці, ЄКПТ хотів би отримати наступну інформацію:

- як забезпечуються гарантії, що викладені у параграфах 32–37 цієї доповіді, для військовослужбовців, які підозрюються у злочинах, передбачених Військовим Статутом;
- кількість гарантій, що супроводжують процедуру дисциплінарного арешту.

ДОДАТОК II**СПИСОК НАЦІОНАЛЬНИХ ВЛАД, ІНШИХ ІНСТАНЦІЙ ТА НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО ЗУСТРІЧАЛИСЯ З ДЕЛЕГАЦІЄЮ ЄКПТ****Національна влада:****Державний Департамент з питань виконання покарань**

Іван ШТАНЬКО	Голова Департаменту
Олександр ПТАШИНСЬКИЙ	Перший заступник голови Департаменту
Володимир ЛЬОВОЧКІН	Заступник голови Департаменту
Анатолій ЛАГОДА	Начальник управління справами
Олександр ГУНЧЕНКО	Начальник управління медичного та санітарно-епідеміологічного обслуговування спецконтингенту
Сергій СКОКОВ	Начальник управління соціально-психологічної роботи зі спецконтингентом
Володимир РОМАНЕНКО	Начальник управління матеріально-технічного забезпечення
Петро ЯРЕМКІВ	Начальник відділу по керівництву слідчими ізоляторами
Борис СЛОБОДЯНЮК	Заступник начальника відділу міжнародних та громадських зв'язків
Іван СКОРОБОГАЧ	Начальник Київського СІЗО № 13

Міністерство внутрішніх справ

Петро КОЛЯДА	Заступник міністра
Василь ЖУК	Начальник головного управління адміністративної служби міліції
Володимир МАЄВСЬКИЙ	Начальник управління кримінальної міліції у справах неповнолітніх
Олександр НОВИКОВ	Начальник відділу спеціальних установ міліції ГУАСМ
Володимир ЗОРЯ	Начальник робочої групи європейського співробітництва та міжнародних організацій головного штабу МВС
Володимир РИДВАН	

Міністерство закордонних справ

Олександр ЧАЛИЙ
Володимир БЄЛАШОВ

Перший заступник міністра
Начальник управління євроатлантичної
інтеграції

Міністерство оборони

Генерал-майор Усман УРАЗОВ

Начальник управління служби військ та
режиму генерального штабу Збройних Сил

Генерал-майор
Анатолій САМОЙЛОВ

Заступник начальника штабу командування
армією

Полковник Андрій ШАНКЕР

Командуючий офіцер 307 окремої
дисциплінарної військової частини

Полковник Володимир НЕЧАЄВ

Заступник начальника управління служби
військ та режиму генерального штабу
Збройних Сил

Підполковник
Володимир ІВАНЦОВ
Михайло КАРПЕНКО

Начальник відділу Міністерства оборони
Заступник начальника правового управління

Міністерство охорони здоров'я

Анатолій КАРТИШ
Тамара АРСЕНЮК

Заступник міністра охорони здоров'я
Головний судовий психіатр міністерства
охорони здоров'я

Валентина ДОМБРОВСЬКА

Головний спеціаліст головного управління
організації медичної допомоги

Міністерство юстиції

Сергій ПОЛОЖІЙ

Заступник начальника по законодавству
управління юстиції, громадського порядку та
охорони

Служба безпеки України

Володимир ПРИСТАЙКО
Віталій ПЕТРУНЬКІВ

Начальник слідчого управління СБУ
Начальник управління слідчих ізоляторів
Служби безпеки

Анатолій ЛУКЬЯНЕНКО

Начальник договірно-правового управління
Служби безпеки

Державний комітет у справах охорони державного кордону України

Генерал-майор

Володимир ДОРДЮК

Олег СЕВЕЛЬОВ

Заступник голови комітету

Начальник управління служби військ
державного кордону**Інші установи:**Генеральна прокуратура

Валерій РАДЗЬОХА

Олександр ДОРОШ

Заступник Генерального прокурора

Начальник управління нагляду за
дотриманням законності слідчими органами
внутрішніх справ

Іван ЖИЛКА

Начальник управління нагляду за
дотриманням законності органами Служби
безпеки та Держкомкордону

Микола ДОЦЕНКО

Начальник управління нагляду за
дотриманням законності виконання судових
рішень у кримінальних справах

Наталія ШЕСТАКОВА

Начальник управління нагляду за
дотриманням законності прав неповнолітніхОфіс державного Омбудсмана

Ніна КАРПАЧОВА

Сергій ІСАКОВИЧ

Стефан ТКАЧЕНКО

Василь ІВАНЕНКО

Державний Омбудсман

Радник Омбудсмана

Начальник департаменту по зв'язках із ЗМІ

Начальник департаменту по пенітенціарним
установам

Микола КОРЧАК

Департамент пенітенціарних установ

Валентин УШАКОВ

Департамент пенітенціарних установ

Вячеслав БІЛОУС

Начальник департаменту у справах захисту
прав військовослужбовцівНеурядові організації

Всеукраїнський комітет з прав дітей

Донецький меморіал

Харківська правозахисна група

Міжнародна асоціація прав людини (українська секція)

Севастопольська група з прав людини

Українсько-Американське бюро із захисту прав людини

Українська асоціація психіатрів